

**T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ BİLİM DALI**

**1935-1950 YILLARINDA
BURSA'NIN KIRSAL ALANINDAKİ GELİŞMELER**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Hatice ERÇEVİK

BURSA 2006

**T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ BİLİM DALI**

**1935-1950 YILLARINDA
BURSA'NIN KIRSAL ALANINDAKİ GELİŞMELER**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

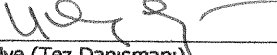
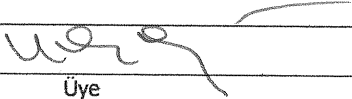
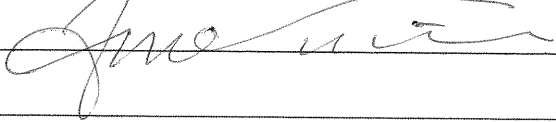
Hatice ERÇEVİK

**Danışman
Prof. Dr. Yusuf OĞUZOĞLU**

BURSA 2006

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

..... Parik Anabilim Dalı Anabilim/Anasanat Dalı,
Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı'nda 42003571 numaralı
Hatice ERGEVİK 'nın hazırladığı " 1935-50
Yıllarında Bursa'nın Kırsal Alanındaki Gelişmeler "
konulu Yüksek Lisans (Yüksek Lisans/Doktora/Sanatta Yeterlik Tezi/Çalışması) ile
ilgili tez savunma sınavı, 28.12/2026 günü 9.30 - 10.30 saatleri arasında yapılmış, sorulan
sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının başarılı (başarılı/başarısız)
olduğuna oybirliği (oybirliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Sınav Komisyonu Başkanı Akademik Unvanı, Adı Soyadı Üniversitesi	
<u>Prof-Dr.Yusuf Ögürzoğlu</u>	
<u>Uludağ Üniversitesi</u>	
	
Üye (Tez Danışmanı) Akademik Unvanı, Adı Soyadı Üniversitesi	Üye Akademik Unvanı, Adı Soyadı Üniversitesi
<u>(Aynı)</u>	<u>Doç.Dr.Saima TİLBER</u>
	<u>ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ</u>
Üye Akademik Unvanı, Adı Soyadı Üniversitesi	Üye Akademik Unvanı, Adı Soyadı Üniversitesi
<u>Yrd. Doç. Dr. Bedri Mermüşlu</u>	
	
Ana Bilim Dalı Başkanı Akademik Unvanı, Adı Soyadı	
/...../ 20.....
	Enstitü Müdürü Akademik Unvanı, Adı Soyadı

ÖZET

Yazar : Hatice ERÇEVİK
Üniversite : Uludağ Üniversitesi
Anabilim Dalı : Tarih
Bilim Dalı : Türkiye Cumhuriyeti Tarihi
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı : VIII + 81
Mezuniyet Tarihi :
Tez Danışman(lar)ı : Prof. Dr. Yusuf OĞUZOĞLU

1935-1950 YILLARINDA BURSA'NIN KIRSAL ALANINDAKİ GELİŞMELER

Bu çalışmada Cumhuriyet döneminde kırsal alanda yapılan çalışmalar incelenmiştir. İncelediğimiz dönemde Bursa'nın köylerine Bursa Halkevinin köycülük komitesi tarafından geziler yapılmış, köylülere sağlık, sosyal, kültürel alanda bilgiler verilmiştir. Amaç Osmanlı döneminde unutulmuş göz ardı edilen köylüyü bilgilendirmek, köylü şehirli ayrımını kaldırıp toplumun bir bütün şeklinde ele alınmasını sağlamaktır. Halkevleri kapatılışına kadar Atatürk ideolojisini köylere yaymak, Cumhuriyet köylüsü yaratmak için çalışmışlardır.

Anahtar Sözcükler

Köy

Köylü

Halkevi

Gezi Tarım

ABSTRACT

Yazar : Hatice ERÇEVİK
Üniversite : Uludağ Üniversitesi
Anabilim Dalı : Tarih
Bilim Dalı : Türkiye Cumhuriyeti Tarihi
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı : VIII + 81
Mezuniyet Tarihi :
Tez Danışman(lar)ı : Prof. Dr. Yusuf OĞUZOĞLU

DEVELEOPMENTS IN RURAL BURSA IN THE PERIOD 1935 THROUGH 1950

In this study activities that took place in rural areas during the early periods of the Republic are investigated. Field trips were made to the villages of Bursa by the Village Committee members of the Bursa Community Center and the village communities were informed about the health, social and cultural issues. The purpose of was to educate the village people that were neglected during the Ottoman period, and to redefine the unity in the society by eliminating the gap between the urban and rural communities. The Community centers served the purpose of spreading Atatürk 's ideology throughout the villages in order to create the Republic's village community until they were shut down eventually.

Keywords

Village

Village People

Community Center

Visit Agriculture

ÖNSÖZ

Bu araştırmada 1935-50 yılları arası Bursa'nın kırsal alanındaki gelişmeler ele alınmıştır.

Osmanlı ve Cumhuriyet döneminde sosyal ve ekonomik öneme sahip, Bursa'nın yakın geçmişine ait tarihi yerel tarih çalışmalarının hız kazandığı günümüzde incelemeye değer bir araştırma alanıdır. Araştırmada özellikle cumhuriyet yönetiminin kırsal alana kazandırdıkları ele alınmıştır.

Bu çalışma sırasında bana yol gösterip desteğini esirgemeyen tez danışmanım ve hocam Prof. Dr. Yusuf OĞUZOĞLU' na teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca çalışma sırasında büyük destek olan sevgili arkadaşım Özlem GÜRİSOY 'a teşekkür ederim.

Bursa, 2006

Hatice ERÇEVİK

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	II
ÖZET	III
ABSTRACT.....	IV
ÖNSÖZ.....	V
İÇİNDEKİLER	VI
KISALTMALAR.....	VIII
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1935-1950 YILLARINDA BURSA'NIN FİZİKSEL, DEMOGRAFİK VE YÖNETSEL DURUMU

1. Kentin Fiziksel Durumu.....	2
2. Kentin Demografik Durumu.....	5
3. Kentin Yönetimsel Durumu.....	7

İKİNCİ BÖLÜM

1935-1950 YILLARINDA TÜRKİYE'NİN KIRSAL KALKINMA POLİTİKASI

1. Hükümet Programlarında Kırsal Kalkınma	19
2. Bursa'da Kırsal Kalkınmaya Yönelik Kuruluşlar.....	22
2.1. Bursa Ziraat Odası	22
2.2. Bursa Veteriner Bölge Laboratuvarı (Vilayet Baytar İşleri).....	22
2.3. Koza Birlik.....	24

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1935-1950 YILLARINDA BURSA'NIN KIRSAL ALANINDAKİ GELİŞMELER

1. Köycülük Komitesinin Gezileri.....	29
1.1. Umurbey Köyü Gezisi	30
1.2. Misi Köyü Gezisi.....	31
1.3. İrfaniye Köyü Gezisi.....	32
1.4. Kestel Köyü Gezisi	32
1.5. Hamitler Köyü Gezisi	34

1.6. İsabey 'Esebey' Köyü Gezisi	35
1.7. Doğancı Köyü Gezisi	36
1.8. Görükle Köyü Gezisi	37
1.9. Mudanya Halkevinin Köy çalışmaları	39
1.10. İnegöl Halkevinin Köy Çalışmaları	40
2. Eğitim Hizmetleri	41
3. Kültürel Hizmetler	46
3.1. Spor Alanları	46
3.2. Köy Bayramları	49
3.3. Cumhuriyet Alanı	50
3.4. Park ve Bahçeler	51
3.5. Okuma Odası	51
3.6. Anıt ve Büst	52
4. Bayındırlık Hizmetleri	52
4.1. Yol	52
4.2. Su	52
4.3. Diğer Hizmetler	53
5. Sağlık Hizmetleri	53
5.1. Köy Sağlık Korucuları	54
5.2. Köylerdeki Bulaşıcı Hastalıklarla Mücadele	56
6. Köylerde Cumhuriyet Yönetimi	57
6.1. Köy-Devlet Haberleşmesi	58
6.2. Köy Büroları	59
SONUÇ	60
KAYNAKLAR	62
EKLER	66
EK 1	67
EK 2	77
EK 3	80
ÖZGEÇMİŞ	81

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.m.	Adı Geçen Makale
a.g.tz.	Adı Geçen Tez
a.y.	Aynı yer
BUSİAD	Bursa Sanayicileri ve İşadamları Derneği
c.	Cilt
C.H.P.	Cumhuriyet Halk Partisi
D.İ.E.	Devlet İstatistik Enstitüsü
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
haz.	Hazırlayan
S	Sayı
s.	Sayfa
ss.	Sayfadan sayfaya
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
U.Ü.	Uludağ Üniversitesi

GİRİŞ

1935-1950 yılları arasında Bursa'nın kırsal alanındaki gelişmeler konulu yüksek lisans tezinin seçilmesinde Osmanlı döneminde ihmal edilmiş köylüye cumhuriyet yönetiminin bakış açısını ortaya çıkarmaktır.

Bu araştırmanın ilk bölümünde Bursa'nın fiziksel, demografik ve yönetsel durumu incelendi. Fiziksel durum incelenirken Bursa'nın bugünkü durumu ve cumhuriyet dönemindeki durumuna yer verildi. Demografik durumda ise kent nüfusu ve köy nüfusları ayrı ayrı ele alınarak konumuz gereği köy sayıları ve nüfusları üzerinde duruldu. Yapılan tespitlerde nüfusun büyük bölümünün kırsal alanda yaşadığı görüldü.

Yönetsel durumda Osmanlı dönemindeki Bursa'dan cumhuriyet dönemine geçiş döneminde duruldu.

İkinci bölümde Cumhuriyet hükümetlerinin kırsal kalkınma planları verildi. Üçüncü bölümde ise Bursa'ya özgü kırsal kalkınma politikaları üzerinde duruldu. Bu bölümde Bursa ile ilgili o döneme ait il yıllıklarından, köy adları ve nüfuslarının tespitinde Devlet İstatistik Enstitüsü verilerinden yararlanıldı. Özellikle Bursa Halkevi tarafından çıkarılan Uludağ Dergisi ve Bursa Köy Belleteni çalışmalarımıza yol gösterici olmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

1935-1950 YIILARINDA BURSA'NIN FİZİKSEL, DEMOGRAFİK VE YÖNETSEL DURUMU

Bursa 1326 yılında fethedilerek Osmanlı İmparatorluğunun merkezi olmuş 1839'da İmparatorluk içinde Hüdavendigâr Eyaleti olarak belirlenmiş ve 1867'de ise vilayet haline gelmiştir.¹ Bursa Osmanlı döneminde olduğu gibi Cumhuriyet döneminde de Türkiye'nin sos yo-ekonomik ve demografik yapısında da önemli bir rol oynamaya devam etmiştir.

1. Kentin Fiziksel Durumu

Bursa ili, Marmara Bölgesi'nin güney-doğu kısmında bulunmakta, bugünkü idare sınırlarıyla kuzeyde Armutlu yarımadasının güney yarısını ve İznik gölü havzasını, doğuda Yenişehir ve İnegöl ovalarını, güneyde Uludağ ile birlikte Adırmaz ırmağının orta ve aşağı havzasını, batıda Ulubat gölüyle Karacabey Ovasını içine almaktadır.²

Doğusunda Bilecik, kuzeydoğusunda Sakarya,kuzeyinde Kocaeli ve Yalova illeri, kuzey ve kuzeybatısında Marmara Denizi, batı ve güneybatısında Balıkesir ve güneyinde Kütahya illeri ile çevrelenmiştir.³

¹ *Bursa Ansiklopedisi*, Haz. Yılmaz Akkılıç, c.2 Bursa Hakimiyet Gazetesi Yayınları, Bursa 1987, s. 28.

² Darkot, Besim, 'Bursa Vilayetinin Coğrafyası', Aylık Ansiklopedi, c. 1, No: 3, Temmuz 1944, İskit Yayınları, İstanbul, 1944, s. 77.

³ *Bursa Ansiklopedisi*, Haz. Yılmaz Akkılıç, c. 1 Burdef Yayınları, İstanbul 2002, s. 278.

İlin kapladığı alan yeryüzü şekilleri bakımından çeşitlilik gösterir. Marmara kıyıları oldukça düzdür; en önemli girinti Gemlik körfezidir. İl genelinde fazla yüksek olmayan ve yer yer plato niteliği taşıyan doğu batı doğrultulu dağlarla, bunların arasındaki geniş çöküntü alanları vardır. Bursa ili topraklarının yaklaşık % 35'ini oluşturan dağlar, genellikle doğu-batı doğrultusunda uzanır. Kuzeyde Samanlı Dağları ile güneyde Katırlı ve Mudanya dağları arasında kalan çöküntü alanda İznik Gölü ile bu gölün doğu, kuzey ve batısındaki düzlükler yer almaktadır.⁴

Cumhuriyet döneminde kent içi ve Marmara bölgesi itibariyle gelişmiş bir ulaşım ağına sahip olan Bursa, denizden ortalama 152 m. yükseltide olup, 177 mahallede 19628 haneden ibarettir.⁵

Bursa bu dönemde biri Uludağ'ın yamaçlarına kurulmuş olan eski Bursa, diğeri ovaya doğru yayılan Yeni Bursa olmak üzere iki kısımdan oluşuyordu. Şehrin uzunluğu doğuya doğru 4 km, genişliği ise 1 km' yi geçmiyordu.⁶

Uludağ'ın yamaçlarından akan derelerden Gökdere ile Cilimboz şehrin engebeli arazisini bölerek Bursa'yı üç büyük semte ayırmaktaydı. Bu dereler şehri geçtikten sonra ovaya inip Nilüfer çayına karışırlardı. Doğuda Yıldırım, Emirsultan, Işıklar ve Yeşil semtleri vardır. Gökdere bu bölgeyi şehirden ayırmaktaydı. Şehrin orta kısmı ise Gökdere ile Cilimboz deresi arasında kalmıştı. Kültürel ve iktisadi kurumların toplandığı bu kısmın doğusunda şehir çarşısı, Hükümet dairesi, bankalar ve Ulu Cami yer almaktaydı. Bursa'nın o yıllarda yeniden yapılan modern binaları, Atatürk-Cumhuriyet caddeleri, Yenyol ve diğer önemli caddeleri de bu bölgede bulunmaktadır. Şehrin anayollarından olan Atatürk caddesinde Setbaşı Köprüsü'nden Ulu Cami'ye giderken yeni yapılan apartmanların yer aldığı bölgeyi geçtikten sonra bu caddenin üzerinde sırasıyla "Defterdarlık, Adalet Dairesi, vilayet Beden Terbiyesi Bölge binası,

⁴ *Bursa Ansiklopedisi*, c.2. s. 177.

⁵ *Türkiye Ansiklopedisi*, Haz. M. Ekrem Üzümeri-Selami Dinçer-Sadi Kazancı, c. 1, Yıldız Matbaası, Ankara, 1956, s. 534.

⁶ *Türkiye Ansiklopedisi*, s. 529.

Tayyare Sineması ve Belediye Dairesi” gibi en önemli yapılar yer almaktadır. Kültür, ticaret, eğitim merkezleri de bu cadde üzerindedir. Atatürk’ün heykeli bu caddeyi süslemektedir. Cumhuriyet, Atatürk, İsmet Paşa ve Fevzi Çakmak caddeleri arasında kalan dörtgen, kent merkezi durumundadır. Varlıklarını devam ettirebilen bıçakçı, bakırcı, şekerci gibi geleneksel esnaf ve zanaatkarlar ise çarşılar şeklinde toplanmışlardır. Eski han ve oteller toptan ve perakende ticaret Cumhuriyet Caddesi üzerinde küçük imalat ise İsmet Paşa Caddesi’nde yoğunlaşmış bir durumdaydı.⁷

Cumhuriyet’in ilanından sonra Bursa’da belediye civarında halka açık bir park yapılmıştı. Hükümet binaları önündeki hükümet meydanını genişletme ve düzenleme çalışmalarına başlanmıştı. Hisar’da Tophane mevkiinde genel bir yazlık bahçe oluşturulmuştu. Hisar’ın doğusunda eskiden Osmancık Meydanı denilen ve Yunan işgali sırasında yanan, Zafer Meydanı adı verilen bu meydan, belediye tarafından modern bir şekilde hazırlanmaya ve ağaçlandırılmaya başlanmıştı.⁸

Bursa’nın batı kısmında 60 m. yüksekliğinde çevreye hakim bir düzlük üzerinde, içinde Osman ve Orhan Gazi türbeleri, Saat Kulesi, Hisar Meydanı bulunan eski iç kale vardır. Buranın güneyinde Pınarbaşı, kuzeyinde ise Altıparmak caddesi ve semti yer almaktadır. Cilimboz deresi vadisi ile Hisar mahallesinden ayrılan, Muradiye semti batıya doğru yeni binaların yapılmasıyla şehirle birleşmek üzere olan ve ünlü kaplıcaların bulunduğu Çekirge semti eskiden beri üst gelir gruplarının yerleşme alanıdır. Şehrin demirli ve kükürtlü sıcak suları üzerinde 5 tanesi çok akan ve faaliyette bulunan kaynak olmak üzere, toplam 18 termal gözesi mevcuttu. Eski tarzda yapılmış 5 büyük kaplıca binası ile 40’tan fazla özel hamam ve banyolar vardı.⁹ Altıparmak caddesinin yapılmasından sonra Çekirge semtinin çekiciliği daha da artmıştı. “1938’de Bursa’nın en lüks otellerinden Çelik Palas, 1944’te Park Otel ve çeşitli büyüklükte 10’a yakın otel Çekirge’de kurulmuştur.”¹⁰

⁷ *Yurt Ansiklopedisi*, (Türkiye, İl İl: Dünü, Bugünü, Yarını), c. 3, Bursa Maddesi, s. 1730.

⁸ *Bursa 1934 İl Yıllığı*, Sedat (Ataman), Kısım IV, Bursa Belediyesi Neşriyatı, (Tarihsiz), s. 36.

⁹ A.g.e., s. 40.

¹⁰ *Yurt Ansiklopedisi*, s. 1730.

Kuzeyde kurulan Merinos Yünlü Dokuma Fabrikası ve İpekiş Fabrikası, kentin ovaya yayılmasında önemli rol oynamışlardır. 1945'ten sonraki dönemde kentin mekansal yapısındaki önemli bir olay da; kent içindeki sanayinin belediye kararı ile kentin kuzeyine taşınması olmuştur.

2. Kentin Demografik Durumu

Bursa nüfus varlığı bakımından Türkiye'nin önde gelen illeri arasında yer almaktadır. Bursa'nın demografik durumunun tarihsel bir süreç içerisinde incelenmesi nüfustaki değişimlerin izlenebilmesi açısından gereklidir. Demografik yapı incelenirken kent nüfusu ve köy nüfusları ayrı ayrı ele alınacak ve konumuz gereği köy sayıları ve nüfusları üzerinde durulacaktır. Aşağıda vereceğimiz istatistiksel verilerden de anlaşılacağı gibi incelediğimiz dönem olan 1935- 50 yıllarında nüfusun büyük bölümü köylerde yaşamaktadır.

1935 yılında Bursa nüfusu 442 760'tır. Nüfusun 309061'i nahiye ve köylerde 133699'u şehirlerde yaşamaktadır. İlin yüzölçümü 13565 km'dir. Nüfus yoğunluğu ise 33'tür.¹¹ Aynı yılda Türkiye nüfusu 16158018'dir.¹²

1935 yılı verilerine göre merkez kazasına bağlı 142 köy, Gemliğe bağlı 26 köy, İnegöl'e bağlı 93 köy, İznik'e bağlı 35 köy, Karacabey'e bağlı 73 köy, Mudanya'ya bağlı 38 köy, M. Kemalpaşa'ya bağlı 110 köy, Orhaneli'ne bağlı 160 köy, Orhangazi'ye bağlı 23 köy, Yenişehir'e bağlı 66 köy olmak üzere toplam 766 köy bulunmaktadır.¹³ Yine aynı verilere göre 20235 nüfuslu Gemlik ilçesinde 14325 kişi köylerde; 53143 nüfuslu İnegöl ilçesinde 40064 kişi köylerde; 15873 nüfuslu İznik ilçesinde 13881 kişi köylerde; 38340 nüfuslu Karacabey ilçesinde 29097 kişi köylerde; 19496 Nüfuslu Mudanya'da 14466 kişi köylerde; 57585 nüfuslu M Kemalpaşa'da 42787 kişi köylerde;

¹¹ T.C. Başbakanlık D.İ.E., 20 İlk Teşrin 1935 Genel Nüfus Sayımı, Bursa Vilayeti, Kat'i ve Mufassal Neticeler, s. 5.

¹² Bursa Vilayetinin İktisadi Bünyesi ve Gelişme İmkanları Hakkında Ön Proje, Bursa Ticaret ve Sanayi Odası Yayınları, İstanbul, 1962, s. 7.

¹³ T.C. Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü, 1935 Nüfus Sayımı, Köyler Nüfusu, Kat'i ve Mufassal Neticeler, İstanbul 1937, s. 5.

45289 nüfuslu Orhaneli'nde 44057 kişi köylerde; 18041 nüfuslu Orhangazi'de 15416 kişi köylerde; 33814 nüfuslu Yenişehir'de ise 26 711 kişi köylerde yaşamaktadır.¹⁴

1940 sayımlarına göre Bursa nüfusu 461648'dir. Bu nüfusun 141189'u şehirlerde,320459'u nahiye ve köylerde yaşamaktadır. İlin yüzölçümü 13580 km'dir. Nüfus yoğunluğu ise 34'tür.¹⁵ Aynı sayımda Türkiye nüfusu 17820950, nüfus yoğunluğu ise 23'tür.¹⁶ Bu sayımda da Bursa'nın köy sayısı 766 olarak belirtilmiştir.

1945'te nüfus artışı devam etmiş ve Bursa nüfusu 491899'a ulaşmıştır. Nüfusun çoğunluğunu oluşturan bucak ve muhtarlıklarda toplam nüfus 337172'dir. Şehirde yaşayan nüfus ise 154727'dir.¹⁷ Faal nüfusun 3/4'ünden fazlasının geçimini zirai etkinliklerle sağlaması ve tarım alanlarının il kırsalında olması nedeniyle, köy nüfusunun toplam nüfus içindeki payı fazla olmuştur. İlin nüfus yoğunluğu ise 49'dur. Fakat yüzölçümü 9959 km'ye düşmüştür.¹⁸ Aynı sayımlarda Türkiye nüfusu 18790174, nüfus yoğunluğu 24'tür.¹⁹

1950 yılında Bursa nüfusu 179016'sı şehirlerde, 366903'ü köylerde olmak üzere toplam 545919'dur.²⁰ İlin yüzölçümü ise 9959 km'dir. Nüfus yoğunluğu 55'tir. Aynı yıl Türkiye nüfusu 20947188, nüfus yoğunluğu ise 27'dir.²¹

¹⁴ A.g.e., s. 5.

¹⁵ T.C. Başbakanlık D.İ.E., 1940, Bursa Vilayeti, İdari Taksimat İtibariyle Nüfus Miktarı, s. 127.

¹⁶ Bursa Ansiklopedisi, c.1, s. 297.

¹⁷ T.C. Başbakanlık D.İ.E., 1945, Bursa İli, İdari Bölümleri İtibariyle Nüfus Sayısı, s. 122.

¹⁸ A.g.e.

¹⁹ Bursa Ansiklopedisi, c.1, s. 297.

²⁰ T.C. Başbakanlık D.İ.E., 1950, Bursa İli, İlçe ve Bucak ve Muhtarlıklar İtibariyle Nüfus Sayısı, s. 119.

²¹ Bursa Vilayetinin İktisadi Bünyesi ..., s. 79.

Tablo 1. 1935-50 Yılları arasında Bursa ve Türkiye Nüfusu

YILLAR	BURSA NÜFUSU			TÜRKİYE NÜFUSU
	Şehir Nüfusu	Köy Nüfusu	Toplam	
1935	133699	309061	442760	16158018
1940	141189	320459	461648	17820950
1945	154727	337172	491899	18790174
1950	179016	366903	545919	20947188

Kaynak: T.C. Başbakanlık D.İ.E. verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Bursa'da nüfusun gelişimi artış hızları ve ülke ortalaması bakımından karşılaştırılmalı incelendiğinde Bursa'daki nüfus artış hızının genel olarak Türkiye ortalamasının altında olduğu görülür. 1940-1945 yılları arasında Bursa'da nüfus artış hızının önemli bir gelişme gösterdiği söylenebilir. Nüfus artışı kazalara göre değişmektedir. 1935'ten beri nüfus yoğunluğu en fazla artan kazalar İnegöl, Gemlik, Mudanya ve Orhangazi'dir. Orhaneli'nde nüfus yoğunluğu düşük olmakla beraber bu kazada işgücü fazlalığı bulunmaktadır ve bu kaza halkının bir kısmı iş bulmak için şehrin diğer yerlerine ve Marmara bölgesinin diğer şehirlerine göç etmektedir.²²

Tablomuz incelendiğinde her yıl şehir nüfusunun arttığı görülmektedir. Köy nüfusunun çalışma imkanlarının sınırlı olması nedeniyle Bursa'nın merkezine doğru devamlı bir akın söz konusu olmuştur.

3. Kentin Yönetimsel Durumu

Bursa kenti 6 Nisan 1326 tarihinde, Osmanlı İmparatorluğu'nun kurucusu Osman Bey'in oğlu Orhan Bey tarafından fethedilmiştir. Bursa'nın alınıp başkent olması ile beylik sürecinden devlet haline geçiş sağlanmıştı.²³ 1345'te Karesi

²² A.g.e., s. 8.

²³ Stanford Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, Türkçesi: Mehmet Harmancı, c. 1, E Yayınları, İstanbul, 1994, s. 35.

Beyliği'nin alınmasından sonra Osmanlı Devleti dört bölgeye ayrılmıştır. Bursa ve İznik'in içinde bulunduğu ve Orhan Gazi'nin özel mülkü olarak idare edilen Hüdavendigâr Eyaleti, bu dört bölgeden birini oluşturmuştur.²⁴ 1867 yılında da vilayet haline gelmiştir. 1870'te çıkarılan “İdare-i Umumiye-yi Vilayet” yönetmeliğiyle vilayetler livalara, livalar kazalara, kazalar nahiyelere bölünerek ve nahiyelerde köylere bölünerek bir düzenleme yapılmıştır. Cumhuriyet'in ilanından sonra yapılan idari düzenleme ile İnegöl ve Yenişehir Bursa'ya bağlı duruma gelirken İnegöl'ün nahiyesi olan Domaniç Kütahya'ya, Orhaneli'ne bağlı olan Dursunbey nahiyesi ise Balıkesir'e bağlı duruma getirilmiştir. Bursa bu düzenlemeler ile bugünkü sınırlarına ulaşmıştır.²⁵

1935 yılında idari taksimat itibariyle Bursa vilayeti, merkezle birlikte 10 kazaya bölünmüştür. Bursa merkez kazası; Kestel ve Soğukpınar nahiyeleri ile 142 köye ayrılmıştır. Gemlik kazası; Armutlu nahiyesi ve 26 köyden ibarettir. İnegöl kazası; Tahtaköprü nahiyesi ile 93 adet köye bölünmüştür. İznik kazasında 35, Karacabey kazasında 73, Orhangazi kazasında 23, Yenişehir kazasında 66 köy vardır. Mudanya kazası; Tirilye nahiyesi ve 38 köyden ibarettir. M. Kemalpaşa kazası; Çaltıbük, Devecikonağı ve Söğütalanı nahiyeleri ile 110 köye bölünmüştür. Orhaneli kazası; Harmacık ve Keles nahiyeleriyle 160 köye ayrılmıştır.²⁶

1950 nüfus sayımı sonuçlarına göre merkez kazanın Çalı, Demirtaş, Gürsu, Soğukpınar bucakları vardı. Bucaklara bağlı köyler aşağıda verilmiştir.²⁷

Merkez Bucak

Arabayatağı

Balat

Beşevler

²⁴ A.g.e., s. 37.

²⁵ *Bursa Ansiklopedisi*, c. 2, s. 28-29.

²⁶ *T.C. Başbakanlık D.İ.E., 20 İlk Teşrin 1935 Genel Nüfus Sayımı, Bursa Vilayeti ...*, s. 6.

²⁷ *T.C. Başbakanlık D.İ.E., 1950, Bursa İli, İlçe ve Bucak ve Muhtarlıklar İtibariyle Nüfus Sayısı*, s. 119-125.

Dağakça
Değirmenlikızık
Dobruca
Doğancı
Fethiye
Fidyekızık
Geçit
Gökçeviran
Hüseyinalan
İhsaniye
İnkaya
Karaman
Kirazlı
Küçükbalıklı
Minareliçavuş
Mürseller
Nilüfer
Odunluk
Samanlı
Soğanlı
Sultaniye
Süleymaniye (Elma çukuru)
Şeytanbudaklar
Tuzaklı
Yiğitali (Çongara)

Çalı Bucağı

Çalı

Abolyont

Akçalar

Anahor

Atlas

Badırğa

Balyaz

Başköy

Büyükbalıklı

Dağyenice

Demirci

Doğan

Ermiye

Ertuğrul

Fadıllı

Fodra

Göbelye

Görükle

Hasanağa

İnegazi

İnesi

İrfaniye

Kadriye

Kayapa

Kite
Kuruçeşme
Mamure
Maksempınar
Misi
Tahtalı
Üçpınar
Yaylacık
Zirafta
Demirtaş Bucağı
Demirtaş
Ahmetbey
Aksungur
Alaşar (Alışar)
Armut (Ermüt)
Avdancık
Bilad-ı Yunus
Çağlayan (Maskara Hasan)
Çeltik
Dereçavuş
Dürdane
Gündoğdu (Fladar)
Hamitler
İzvat
İsmetiye (Kel Hasan)

Karabalçık
Ovaakça(Akçaabat)
Panayır
Seç (Seçi)
Selçukgazi
Yeniceabat (Ovayenice)
Gürsu Bucağı
Gürsu
Ada
Ağlaşan
Ahi
Aksu
Ayazma
Ayniye
Babasultan
Barakfakih
Burhaniye (Söğütlü)
Cambazlar
Cumalıkızık
Çataltepe
Derekızık
Dışkaya
Dimboz
Dudaklı
Gölbaşı

Gölcük
Gözede
Hamamlıkızık
Hasan
İğdır
İsabey
Karahıdır
Kayacık
Kazıklı
Kestel
Kozluviran
Kumlukalan (Yeni)
Lütfiye (Maşatalan)
Narlidere
Nüzhetiye (Barak)
Orhaniye
Osmaniye
Saitabat
Sayfiye (Baydin)
Serme
Şadan (Acıelma)
Şevketiye (Kurfalı)
Şükraniye (Kazancı)
Teşvikiye (Alaçam)
Turan (Boşnak)

Ümitalan
Vakıf (Susurluk)
Soğukpınar Bucağı
Soğukpınar (Cihangir)
Bağlı
Baraklı
Büyükdelliler
Dağdibi
Epçeler
Gönderet
Güneybudaklar
Karaislah
Kızıl
Kuzbudaklar
Küçükdeliler
Seferışıklar
Sipahiler

1950 yılına ait idari taksimat verilerini 1935 yılına ait verilerle karşılaştırdığımızda 1935 yılında merkeze bağlı köy sayısı 142 iken 1950 yılı verilerinde bağlı köy sayısı 141'dir. Gemlik, İnegöl, Orhangazi ve Yenişehir ilçelerinin köy sayıları her iki yıla ait verilerde de aynı gözükmemektedir. İznik İlçesi'nin köy sayısı 1935 yılına ait verilerde 35 iken, 1950 yılına ait verilerde 38 olarak verilmiştir. Karacabey ilçesinin köy sayısı 1935 verilerinde 73, 1950 verilerinde 72 olarak belirtilmiştir. Mudanya ilçesinin köy sayısı 1935 verilerinde 38, 1950 verilerinde 39 olarak belirtilmiştir. Mustafa Kemalpaşa ilçesinin köy sayısı 1935 verilerinde 110, 1950

verilerinde 111'dir. Orhaneli ilçesinin köy sayısı da 1935 yılı verilerinde 160, 1950 verilerinde ise 154 olarak belirtilmiştir.²⁸

Osmanlı ve Türk toplum yapısının önemli bir toplumsal kurumu olan mahalle, yönetsel bir birim olarak 1933 yılında kaldırılmış, örgütü belediyeye birleştirilmiş; sonrada 1944'te yeniden canlandırılmıştır. 1944 yılında çıkarılan 4541 sayılı Şehir ve Kasabalarda Mahalle ve Muhtar ve İhtiyar Heyetleri Teşkiline Dair yasa ve onun ardından çıkarılan Tüzük ile mahalle muhtarlıkları düzenlenmiştir.²⁹ Gerçekleştirilen bu yeni yasal düzenlemeden sonra, 1945 yılında Bursa merkez ilçesinde 141, Gemlik'te 26, İnegöl'de 92, İznik'te 38, Karacabey'de 72, Mudanya'da 38, Mustafa Kemalpaşa'da 110, Orhaneli'nde 154, Orhangazi'de 23 ve Yenişehir'de 65 adet muhtarlık oluşturulmuştur.³⁰

²⁸ T.C. Başbakanlık D.İ.E., 1950, Bursa İli, İlçe ve Bucak ve Muhtarlıklar İtibariyle Nüfus Sayısı, s. 119-125.

²⁹ Keleş, Ruşen, *Yeniden Yönetim ve Siyaset*, 2. Basım, Cem Yayınevi, İstanbul, 1994, s. 226-227.

³⁰ T.C. Başbakanlık D.İ.E., 1945, Bursa İli..., s. 112.

İKİNCİ BÖLÜM

1935-1950 YILLARINDA TÜRKİYE’NİN KIRSAL KALKINMA POLİTİKASI

Cumhuriyete kadar daha çok kent ve benzeri yerleşimlere yönelik gösterilen ilgi Cumhuriyet’in ilanı ile birlikte kırsal kesime yönelmiştir. Bununla birlikte imparatorluk devrinde, devlet desteği ve gözetiminden uzak tutulan kırsal kesime yönelik olarak Cumhuriyetle birlikte akılcı yaklaşımların uygulanmasına geçilmiştir.

Cumhuriyet’in kırsal alana verdiği önemi ve kazandırdığı değerleri anlamak için Osmanlı İmparatorluğu döneminde köylerin durumundan bahsetmek gerekir. Osmanlı Devletinin köyle ilgisi asker toplamak ve vergi almaktan ibaretti. Köylü zamanın insanların yaşadığı en basit medeni hayat tarzından mahrumdu. Köyleri ziyaret eden hükümet memurları tahsildarlar ve jandarmalardan ibaretti. Köyde muhtar ve ihtiyar meclislerinin görevleri ilmühaber mühürlemek, gelen giden memurlara bakmaktı. Köyün imarı, temizliği yaşayışı ile ilgili düzenlemeler yapılmazdı. Yağmur yağınca köy bir bataklık halini alır, lağımlar evlerin avlularına akar, gübreler sokaklara akardı. Köy sivri sinek ve pislik kokuları içinde kıvranırdı. Verem, sıtma, frengi gibi hastalıklar yüzünden köylüler hayatını kaybederdi. Hayvan hastalıkları, su baskını, kuraklık, yangın, deprem gibi konularda da herhangi bir tedbir alınmazdı. Köyde eğitim olmadığı için köylü cahil kalmıştı.¹

Cumhuriyetin ilanı ile birlikte başlayan çağdaşlaşma çabaları ve buna paralel olarak kırsal kalkınma çalışmaları tüm zorluk ve engellemelere karşın yürütülmeye çalışılmıştır. Halkın dörtte üçünün tarımla uğraştığı ve devlet ekonomisinin temelde tarıma dayalı olduğu göz önünde bulundurularak köylüye yönelik adımlar atılmıştır.

¹ Gürel, Kazım, ‘‘Köylerimiz’’, *Bursa Köy Belleteni*, Bursa İl Basımevi, Bursa 1939, ss. 16-19,s.17.

Bu konudaki adımlardan biri 18 Mart 1924'teki 442 sayılı Köy Kanunudur. Bu yasa ile kalkınmanın köyden başlaması gereği vurgulanmıştır.²

17 Şubat 1925'te çıkarılan bir kanunla aşar vergisi kaldırılmış; yerine arazi vergisi konularak köylünün rahatlaması sağlanmıştır. Yeni Türk Devleti bütçe gelirinin % 40'ını oluşturan böyle bir gelirden vazgeçerek köylüsünün rahatlaması konusunda önemli bir adım atmıştır. Aşar vergisinin kaldırılmasının Yeni Türkiye Cumhuriyetindeki en önemli etkisi, fakir köylüyü soyan 'Mültezimlerin' köylü üzerindeki baskısına son verilmesidir. Mültezimler (vergi müteahhitleri) üretilen ürünler üzerinden gayrisafı üretim miktarının belli bir oranını (Cumhuriyet'in ilk yıllarında bu oran % 12,5'dir) almaktaydı. Mültezimler elde edilecek vergi karşılığında devlete peşin ödeme yapmakta, ödediğiyle fiilen topladığı ürün değeri arasındaki kadar kar etmekte idi. Cumhuriyet'in ilk yıllarında kır bir köyde vergiyi hükümet adına mültezimler tahsil etmişti. Mültezimlerin çoğu aynı zamanda ticaret yapan ve büyük arazi sahibi olan kişilerdi. Bu kişilerin aşarın kaldırılmasıyla mültezim sıfatlarını dolayısıyla devlet adına hareket etme yetkilerini kaybetmeleri, köylüler üzerindeki baskılarını ortadan kaldırmıştır.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında devlet tarımı geliştirmek için nitelikli tohum, damızlık, fide, fidan yetiştirip köylüye dağıtmak üzere örnek çiftlikler kurmuştur. 5 Mayıs 1925'te bugünkü Atatürk Orman Çiftliği kurulmuştur. Bu çiftliğin başarısı üzerine 1937 yılında Zirai Kombinalar idaresi oluşturulmuş, bir yıl sonra idare Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü adı altında katma bütçeli tüzel kişiliği olan bir kamu kuruluşuna dönüştürüldü. 1935 yılında 2834 sayılı Tarım Satış Kooperatifleri Kanunu yürürlüğe girdi. 1932 yılından itibaren tahıl ve üzüm gibi bazı tarım ürünleri desteklenmeye başladı. Böylece üreticinin fiyat dalgalanmalarından etkilenmemeleri ve istikrarlı gelir elde etmeleri amaçlanmıştır. Devlet 1930'lu yıllarda tarım sektörüne müdahalelerde bulunmuştur. Bunlardan en önemlisi buğday fiyatlarını düzenlemek için,

² Gürlük, Serkan, Kırsal Kalkınma Projelerinin Makro-Ekonomik Kriterlere Göre Değerlendirilmesi: Cumalıkızık Örneği, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi),Bursa ,2001,s.35.

destekleme alımlarına başlamasıdır. Bu doğrultuda, Ziraat Bankasına bağlı olarak kurulan ve 1938 yılında bağımsız bir kamu kuruluşu durumuna getirilen Toprak Mahsulleri Ofisi, destekleme alımlarını ve taban fiyat uygulamalarını başlatmıştır. 1944 yılında da Türkiye Ziraat Donatım kurumu kurulmuştur.³

Her Türk çiftçisini toprak sahibi yapmak ve topraksız çiftçiye toprak dağıtmak için özel kamulaştırma kanunları çıkarılmıştır. Genellikle büyük, küçük bütün çiftliklerin tarım araç ve gereçlerini artırmak, iyileştirmek ve korumak için kanuni ve teknik tedbirler alınmasına, çiftçi eğitime önem verilmesine, tarım ürünlerinin fiyatları çiftçiyi ve tüketiciyi koruyacak düzeyde tutmak için tedbirler alınmasına karar verilmiştir. Üretimin artırılması için ilaç ve gübre kullanımını artırıcı teşvikler yanı sıra, hayvancılığın gelişimine, ıslah çalışmalarına, hayvan ürünleri sanayisinin geliştirilmesi bu arada sütçülük ve süt sanayisine önem verilmesi ile birlikte, hayvancılığın yoğun olarak yapıldığı kasabalara ucuz ve sağlıklı süt sağlayacak fabrikaların kurulması için çaba gösterilmiştir. Çiftçi çocuklarını yetiştirmek amacıyla çiftlik okulları açılmıştır.

Ziraat Ortaokullarında uygulamalı eğitim ve öğretim yapılarak, çiftçilere önderlik ve rehberlik yapacak elemanlar yetiştirilmiştir. Ayrıca, bilimsel araştırma ve uygulamalarla uğraşacak yüksek ihtisas merkezleri kurulmuştur. Suni gübre ihtiyacını karşılamak için azot fabrikası kurulması çalışmalarına başlanılmıştır. Çiftçilerin üretiminde faydalanacakları suyu kullanmada kolaylık sağlamak amacıyla su projelerine önem verilmiştir.⁴

1935 verilerine göre kırsal nüfusun % 90'dan fazlası okuma yazma bilmeyen düşük gelirli, kaynakları yetersiz bir topluluktan oluşuyordu. Böyle bir toplumun kalkınmasında en öncelikli konunun eğitim ve üretim olması kaçınılmazdı. Eğitim alanında kırsal kalkınmaya yönelik olarak Köy Enstitüleri kurulmuştur. Köy Enstitüleri

³ Başar, Haşmet, *Türkiye'de ve Dünya'da Kooperatif Kuruluşlarının Sosyo-Ekonomik Yapısı*, U.Ü. Basımevi, Bursa, 1983, s. 121.

⁴ Gürbüz, İ. Bülent, *Kırsal Kalkınma Planlaması, Bursa İli Keles İlçesi Örneği, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Bursa, 2001, s.90.*

tarımsal eğitime örnek gösterilebilecek önemli bir modeldir. Enstitüler kırsal alanda son derece önemli fonksiyonları yerine getirmişlerdir⁵

Cumhuriyet köye manevi bir şahsiyet kazandırmıştır. Köylerin maddi ve manevi yönden kalkınması için sağlık, eğitim, ekonomi, zirai kalkınma, asayiş gibi konularda çalışmalar yapılmıştır. Cumhuriyet hükümetleri köylüye kapılarını açarak Atatürk ideolojisini köylere yaymış ve Cumhuriyet köylüsü yetiştirme konusunda önemli adımlar atmışlardır.

Türkiye , dünyada sosyal ve ekonomik kalkınmasını belirli bir plan ve program içinde yürütme gereğini duyan ve planlı kalkınmayı daha 1930'lu yıllarda uygulamaya koyan nadir ülkelerdendir. Cumhuriyet'in kuruluşu ile başlayan çağdaşlaşma çabaları ve buna paralel olarak kırsal kalkınma çalışmalarının tüm zorluk ve engellere karşın zamanın olanakları içerisinde başarıyla yürütüldüğü söylenebilir. Özellikle 1929 ekonomik buhranı ile başlayan kriz genç Türkiye ekonomisini de etkilemiş ve tarım ürünlerine dayalı olan ihracat olanaklarını sekteye uğratmıştır. Dış dünyada meydana gelen bu olumsuz gelişmeler karşısında Türkiye'nin tek yapacağı tarımda ve kırsal kesimde kalkınmanın sağlanarak kaynak yaratılması olduğuna karar verilmiş; bundan hareketle ,Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında dönemin hükümetleri bunun kırsal kalkınma ile olabileceğini düşünerek köylüye yönelik adımlar atmışlardır.⁶

1. Hükümet Programlarında Kırsal Kalkınma

İncelediğimiz dönem olan 1935-50 yıllarına kadar görev yapan hükümetlerin programlarında köy ve köylü, tarım, yol, su, enerji, eğitim gibi konularda köy ve köylünün kalkınmasına öncelik verilmiştir.

1939 başında Milli Şef İsmet İnönü köy kalkınma işine el koyarak bu hareketi başlatmış oldu. Kastamonu ve Çankırı'da köylülerle yaptığı konuşmalar köycülük

⁵ Hasan Ali Yücel, *Köy Enstitüleri ve Köy Eğitimi İle İlgili Yazıları-Konuşmaları*, Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı Yayınları, Ankara, 1997, s. 32.

⁶ Gürlük, Serkan, a.g.tz.

hareketinin programını çerçevelemiştir.⁷ Cumhuriyet Hükümetlerinin Cumhurbaşkanları, Başbakanları, bakanları, valileri, kaymakamları, köyleri dolaşarak, onlarla görüşerek ihtiyaçlarını tespit etmişlerdir.

Hükümet programlarında köylünün kalkınmasına yönelik yapılan kongreler yer almıştır. Bunlardan ilki olan I. Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresinde Başbakan Celal Bayar'ın açılış nutku kırsal kalkınmaya yönelik yapılacak çalışmalar hakkında önemli bilgiler vermektedir. Açılış nutkunda ilk olarak imparatorluktan devr alınan durum belirtilmiş, çiftçinin çektiği sıkıntılar üzerinde durulmuş, ve Cumhuriyet'in köylü ve çiftçi lehine yaptığı çalışmalar açıklanmıştır. Kongrede üyelere "Türk Köylüsünün önündeki imkanlar" başlıklı bir kitap dağıtılmıştır.⁸

Hükümetin köy siyaseti ile ilgili radyolarda yayınlar yapılarak halk bilgilendirilmiştir .1937 yılında yerli mallar haftası nedeniyle Dahiliye Vekaleti ve C.H.P. Genel sekreteri Şükrü Kaya'nın Ankara radyosunda verdiği konferans'ın bir bölümü şu şekildedir:

"Türk milletinin hayat seviyesi layık olduğu mertebeye yükselecek, Türkiye de tarihin muhtelif devirlerinde işgal ettiği medeni mevkiini herkesin üstünde olarak alacaktır.

Sayın hemşerilerim; İstihsalı artırmak ve hayatı ucuzlatmak böyle bir davanın anahtarıdır.

Bu büyük idealin temeli köylüdür. Köy... Nüfusumuzun % 70'ini içinde yaşatan en esaslı müessese;

Köy, Bütün gıda ve ham maddemizin kaynağı,

Köy, en büyük ihracatçı,

⁷ Tankut, Hasan Reşit, *Köylerimiz*, Kenan Basımevi, 1939, s. 4.

⁸ *Bursa Köy Belleteni*, Bursa İl Basımevi, Bursa 1939, s. 1-6.

Köy, en büyük ve en sağlam müşteri,

Köy, ordumuzun temeli,

Köy kısacası Türkiye...

İşte büyük şefimiz Atatürk'ün her zaman ve her yerde olduğu gibi reel ve realist bir görüşle Türkiye'nin sahibi ve efendisi dediği köylümüzün bu kadar ön planda duran davasını bir bütün olarak kültürel, sosyal, ekonomik, her cephesinde ele alarak etraflı ve sistemli bir kalkınma planına bağlamak, Türk inkılabının programında başlamış bir iştir.

Türk enerjisi şüphesiz bunu başaracaktır. Büyük Şefimizin bize bu saadeti de göstereceklerine emin olalım.”⁹

1932-1950 dönemi sonunda sayıları 478 Halkevine ve 4.322 Halkodasına ulaşan bir örgütlenmenin ürünü olan Halkevi köycülüğü, CHP'nin halka ve köylüye uzanma çabası olarak görünmektedir. Halkevi köycülüğü gibi Köy Enstitüsü köycülüğü de bir kuruma, ona vücut veren görüşlere dayanmaktadır.¹⁰

17 Nisan 1940 tarihinde TBMM'nin kabul ettiği 3803 sayılı yasanın birinci maddesine göre, “Köy öğretmeni ve köy yararına diğer meslek erbabını yetiştirmek üzere ziraat işlerine elverişli arazisi bulunan yerlerde, Maarif Vekilliginde Köy Enstitüleri açılır”. Köyü içinden canlandırmak amacı güden Köy Enstitülerine ‘köylü’ gençler alınıyor, köy koşulları içindeki eğitim ve öğretim uygulamalı olarak yürütülüyordu. 1948 yılında, toplam sayısı 21’e ulaşan Köy Enstitüleri 17 bini öğretmen, eğitimci ve teknik eleman, 3 bini sağlık memuru olmak üzere 20 bin civarında mezun vermiştir. Cumhuriyet döneminin toplum yaşamını yönlendirici uygulamalarının en belirgin örneklerinden olan Köy Enstitüleri çok sayıda eğitimci yetiştirmenin yanında Türkiye'nin kültür yaşamına damgasını vuran köy kökenli aydın kuşağı yaratmıştır. Çok partili rejime geçildikten 1950 yılında Demokrat Partinin iktidara gelmesiyle çıkarılan bir yasa ile kapatılmıştır.

⁹ A.g.e., s. 15.

¹⁰ Tütengil Cavit Orhan, *100 Soruda Kırsal Türkiye'nin Yapısı ve Sorunları*, İstanbul 1977, s. 87.

2. Bursa’da Kırsal Kalkınmaya Yönelik Kuruluşlar

2.1. Bursa Ziraat Odası

Bursa Ziraat Odasının kuruluşu 19. yüzyılın sonlarına rastlamaktadır. Osmanlı döneminde 1876 yılından itibaren ‘Ticaret ve Ziraat Meclisleri’ oluşturulması ile ilgili olarak vilayetlerde ‘Ticaret ve Ziraat Cemiyetleri’ kurulması kararlaştırıldı. 1881’de yapılan başka bir düzenlemeyle İstanbul’da ve öteki vilayetlerde ziraat odalarının kurulmasına başlandı. 1881’den 1887’e değin, imparatorluğun Anadolu ve Rumeli kesimlerindeki vilayetlerde kurulan ziraat odalarının sayısı 99’u buldu. Bursa Ziraat Odası da -kesin bir tarih saptanamamakla birlikte- bu süreçte kurulmuş olmalıdır.

Bursa Ziraat Odası, 1927 tarihli Bursa Vilayeti Salnamesinde yer almamaktadır. 1934 Bursa İl Yıllığında ise, görevli olanlar şöyle sıralanmaktadır:

Birinci Reis (başkan): Tütün tüccarı Ferruh Bey

İkinci Reis: Soğanlı Köyü muhtarı Ali Efendi

Azalar (üyeler): Kemal Bey, Mustafa Bey, Ziraat Mektebi Muallimlerinden Fikri Bey, Dikencik Çiftliği sahibi İsmail Hakkı Bey, Küçükbalıklı köyünden Hasan Çavuş, tütüncü Ahmet Fikri Bey.¹¹

2.2. Bursa Veteriner Bölge Laboratuvarı (Vilayet Baytar İşleri)

1932 yılında Bursa’daki bulaşıcı hayvan hastalıklarıyla mücadele etmek hayvanları ıslah etmek amacıyla oluşturulan Vilayet Baytar İşleri Müdürlüğüne Kastamonu Baytar Müdürlüğünden Tahsin Nahit Bey atanmıştır. Müdürlüğün işleri arasında ildeki hayvan ihracatı ve ithalatı, hayvan pazar ve panayırlarının kontrolü, kesilen hayvanların muayenesi, at yarışlarının, ev hayvanlarının sergilerinin idaresi gibi işler bulunmaktadır.

¹¹ Bursa Ansiklopedisi, c. 2, s. 156.

Kurum 1936- 1937 yılları arasında Bursa köylerinde hayvan sağlık işleri, hayvan ekonomi işleri, hayvan ırkının ıslahı ve üretilmesi gibi konularda çalışmalar yapmıştır. Hayvanları sağlık işleriyle ilgili olarak köylerdeki hayvanlarda görülen şarbon, çiçek, uyuz, kuduz, yanıkara, ruam, şarbon hastalıklarıyla mücadele edilip tedavi edilmiştir. Hastalıklar için uygulanan tedaviler şu şekildedir:

18 köyde görülen şarbon hastalığından 165 baş hayvan ölmüş,ve 1243 baş hayvan da aşı yapılarak ölümden kurtarılmıştır. Şarbon hastalığının çıkması muhtemel olan 121 köyde de büyük ve küçükbaş hayvanlar aşılansarak hastalığa engel olunmuştur. 5 köyde görülen çiçek hastalığından 97 baş hayvan hastalığa yakalanmış, 55 tanesine serumla müdahale edilerek kurtarılmıştır. Vilayet veteriner mücadele heyeti Yenişehir, Karacabey ilçelerinin uyuz hastalığı görülen köylerinde tedavi uygulamışlardır.

Hayvan ıslah çalışmaları konusunda sıfat işleri, damızlık, at yarışları ve hayvan sergileri gibi çalışmalar düzenlenmiştir. Ayrıca merinos koyunu yetiştirilmesi için Karacabey ve M. Kemalpaşa ilçelerine bağlı köy ve çiftliklerde 22 tohumlama istasyonu açılmış, her istasyona bir veteriner ve bir sağlık memuru gönderilmiştir.¹²

Cumhuriyet döneminde Bursa'da bir mezbaha, bir aygır deposu, Atıcılar mevkiinde yarış tribünü, Karacabey ve Mustafa Kemalpaşa'da birer sıfat istasyonu, İnegöl ve Mustafa Kemalpaşa'da birer mezbaha açılmıştır.¹³

1943 yılında başta Karacabey Harası olmak üzere, bölgedeki hayvan varlığını korumak ve bulaşıcı hastalıkları etkin bir biçimde önlemek amacıyla "Bursa Veteriner Bölge Laboratuvarı" kurulmuştur. Kurumun çalışma alanı Bursa, Bilecik, Çanakkale, illerini kapsamaktadır.¹⁴

¹² *Bursa Köy Belleteni*, s. 113-125.

¹³ *Bursa 1934 İl Yıllığı*, s.27.

¹⁴ *Bursa Ansiklopedisi*, c. 2, s. 333-335.

2.3. Koza Birlik

Bursa ili eskiden beri koza,ipek ve ipek böceği tohumu ile ün kazanmıştır. 1930 yılında Bursa'da ipek böcekçiliği okulunda konu ile ilgili çalışmaların teknik olarak yürütülmesi amacıyla ipekböcekçiliği enstitüsü kurulmuştur. Enstitünün çalışmaları sayesinde kozadan elde edilen verim artmış, hastalıkların önüne geçilmiştir. İpekböcekçiliğini geliştirmek, kozanın ticari değerini yükseltmek için Bursa koza borsasının ayırdığı ödenekle yüzbinlerce dut fidanı alınarak köylüye dağıtılmış, beslemenin yöntemleri konusunda broşürler yazılmış ve konferanslar verilmiştir.¹⁵

1940 yılında, Bursa ve çevresinde ipekböcekçiliği üretiminin genişletilmesi amacıyla 'Koza Birlik' (Koza Tarım Satış Kooperatifleri Birliği) adıyla bir kooperatif şirket oluşturuldu.¹⁶

¹⁵ *Bursa Köy Belleteni*, s. 126-130.

¹⁶ *Bursa Ansiklopedisi*, a.y.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1935-1950 YILLARINDA BURSA'NIN KIRSAL ALANINDAKİ GELİŞMELER

Nüfusun büyük bir bölümünün köylerde yaşamını sürdürdüğü bu yıllarda Türk Köylüsüne Cumhuriyet yönetimini kavratmak, Kemalist ideolojiyi halka benimsetmek ve yaymak amacıyla halkevleri tarafından köylere yönelik çalışmalar yapılmıştır. Bursa Halkevi ilk kurulan 14 il halkevi arasındadır. Bursa Halkevi, Halkevlerinin Türkiye genelinde etkinliğe başladığı 19 Şubat 1932 günü, Setbaşı'ndaki eski Türk Ocağı binasında çalışmalara başladı. Kurucu yönetimi şu kişilerden oluşuyordu:

Başkan: Dr. Osman Niyazi Bey

Üyeler: Avukat Hulusi Köymen

Maarif Müdürü Fakir, Muallim Raşit,

Sporcu Faik (Tinel), Kız Muallim Mektebi Müdürü Cemal, Hayri ve Müze'den Veli Beyler.

Çalışmalarına hemen başlayan Bursa Halkevi, kısa sürede aşağıdaki komiteleri kurarak, geniş bir alanda etkinlik göstermeye başladı.

Komite Kuruluş Tarihi

Spor Komitesi	07.03.1932
Temsil Komitesi	12.03.1932
Güzel Sanatlar Komitesi	15.03.1932

Köycülük Komitesi	20.03.1932
Halk Dershane ve Kursları	07.04.1932
Dil-Tarih-Edebiyat Kom.	11.05.1932
Kütüphane ve Neşriyat Kom.	12.05.1932
İçtimai Yardım Komitesi	29.06.1932
Müze ve Sergi Komitesi	06.02.1933

Halkevi açılabilmesi için, tüzükte belirtilen kollardan en az üçünün kurulması şarttır. Bazı küçük kasaba ve nahiyelerde, hatta köylerde buna imkan bulunmadığı için Halkevi açılmamıştır. Bu nokta göz önünde tutularak, bu tip yörelerde Halkevi ihtiyacını karşılayacak doğrultuda 'Halkodaları' kurulması kabul edilmiştir. 1940 yılında ilk olarak 141 Halkodası açılmıştır. Bursa'da da Mudanya; Gemlik, İnegöl, Mustafakemalpaşa, Yenişehir ve Karacabey ilçeleriyle merkez ilçeye bağlı Gürsu bucağında Halkevleri kurulmuş bulunmaktaydı. Ayrıca Armutlu bucağı ile Orhaneli, Orhangazi ve İznik ilçelerinde de halkodası örgütlenmesi tamamlanmıştır.

1944 yılında da Bursa Halkevi'ne bağlı olarak aşağıdaki köylerde halkodası kurulduğu anlaşılıyor:

- 1- Kestel
- 2- Aksu
- 3- Cumalıkızık
- 4- Dışkaya
- 5- Fidyekızık
- 6- Demirtaş

- 7- İsmetiye
- 8- Arabayatağı
- 9- Çalı
- 10- Yaylacık
- 11- Kayapa
- 12- Hasanağa
- 13- Akçalar
- 14- Abulyont (Gölyazı)
- 15- Canipli
- 16- İrfaniye
- 17- Armut
- 18- Biladiyunus (Yunuseli)
- 19- Gündoğdu

Halkevleri değişik komiteler aracılığıyla faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Özellikle kırsal alana yönelik çalışmalar halkevi'nin köycülük komiteleri tarafından sürdürülmüştür. Köycülük komitesi köylerde yaşayan halka Türk Devriminin getirilerini, ekonomik, düşünsel ve sosyal anlamda kazandırmak amacıyla çalışmalarını sürdürmüşlerdir.

Halkevleri, Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında, Osmanlı'dan devralınan toplumu modernleştirmek ve çağın gerektirdiği kültürel dönüşümü gerçekleştirmek için verilen savaşımında önemli payı bulunan kuruluşlardır. Bir bakıma Halkevleri için 'Kemalist

ideolojinin ve bu ideolojinin partisi olan Cumhuriyet Halk Partisi'nin ilkelerini toplum kesimlerine benimsetmek ve yaygınlaştırmak amacıyla kuruldu' da denilebilir.¹”

Halkevi köycüleri köylere ilk gittikleri, köylülerle ilk defa görüşmek istedikleri zaman kendileri ile görüşecek, sözlerini dinleyecek çok az köylü bulmuşlar, fakat bıkmadan, usanmadan bu işin bir Cumhuriyet işi olduğunu düşünerek, çalışmalarına devam etmişlerdir. Çünkü köylü şehirliyi Cumhuriyet öncesindeki gibi haksızlıkla, şiddetle malını mülkünü alacak bir kişi olarak görmekteydi. Bu nedenle Cumhuriyet rejimi ve Halkevi köycüleri ilk olarak köylünün kafasındaki bu düşüncüyü yıkmakla uğraşmışlardır. Zamanla köylünün kafasındaki bu yanlış anlayışı yıkmış ve köylüyle kaynaşmışlardır. Köycülük Komitesi sadece geziler düzenleyerek değil köylüler için çıkardıkları 'Son Yedi Gün İçinde' adlı dergiyle köylüyü bilinçlendirme çalışmalarını yürütmüşlerdir.² Ayrıca köycülük komitesinin tarafından haftalık olarak çıkarılan Salık mecmuası 1942'den itibaren aylık olarak çıkarılmaya başlanmıştır.³

Ülke genelinde açılan halkevleri arasında Bursa Halkevinin önemli çalışmalar yapan halkevleri içinde olduğu görülmektedir. 1937 yılının yaz aylarında yoğun çalışmalarıyla ses getiren halkevleri arasında Manisa, Adana , Balıkesir, ve Bursa Halkevi de vardır.⁴ Ayrıca Bursa Halkevinin 1940 yılında Kelkit çayı yöresinde meydana gelen deprem nedeniyle sosyal yardım kampanyasında aktif olarak yer aldığı belirtilmiştir.1944 yılında halkevlerinin 12. kuruluş töreninde Bursa Halkevi Kılıç-Kalkan ekibinin gösteri yaptığı ve 1947 yılında da Bursa Halkevinin köy bayramları düzenleyerek bölgesel bir canlılık yarattığı görülmektedir.⁵

¹ Akkılıç, Yılmaz, 'Halkevleri ve Bursa Halkevi' *Bursa Defteri*, Burdef, Bursa Hakimiyet Matbaası, Bursa Ekim-Kasım 2001, ss.39-44,s.39.

² *Uludağ,Bursa Halkevi Dergisi*, S. 7, Temmuz 1936, s. 31-33.

³ *Uludağ*, S. 45-46, Mart-Nisan 1942, s. 39.

⁴ Çeçen, Anıl *Atatürk'ün Kültür Kurumu Halkevleri*, Cumhuriyet Kitap Kulübü Yayınları, Kasım 2000, s.139.

⁵ Çeçen, a.g.e., s. 179.

1. Köycülük Komitesinin Gezileri

Köycülük komitesinin amacı köylünün devrim köylüsü olması ve köylerin köylüye layık sağlık, tarım ve sosyal şartları tamamlamış olmasıdır. Köycülük komitesi üyeleri bazı imkansızlıklara ve araç yokluğuna rağmen köylere giderek oradaki insanlara ziraat, yaşayış, kültür yönlerinden bilgiler vermiş köylü ve şehirli arasındaki bağları güçlendirmişlerdir.⁶ Köycülük komitesi Halkevinin komiteleri arasında etkili çalışan komitelerden biridir. Bursa köylere çeşitli hizmetler ve modern tarım yöntemleri götürmenin yanı sıra sosyal ve kültürel değişimi getirmek için halkevinin diğer komiteleriyle iş birliği yaparak köylerde yaşayan yurttaşlara devrimin kazanımlarını ulaştırmaya çalışmıştır. Köycülük komitesinin çalışmaları kırsal alandaki ekonomik sorunlar çözülmedikçe düşünsel ve siyasal bilinçlenme gerçekleşmedikçe devrimin getirilerinin temellendirilmesinin güç olduğu bilinci ile gerçekleştirilmiştir.

Bursa Halkevi yönetiminden avukat Hulusi Köymen'in köylere yapılan gezilerle ilgili genel değerlendirilmesi Cumhuriyet yönetiminin köylere kazandırdığı maddi manevi değerleri, köylünün eskiden olduğu gibi ihmal edilmediğini, köylerin siyasal ve sosyal yönden nasıl olgunlaştığını şu şekilde açıklamaktadır:

“Cumhuriyete kadar yaşayan bir düşünce artık ölmüştür. Bu gün artık hükümet otoritesi şehir ve kasabalardan uzaklaştıkça silinen bir gölge değil, nereye giderseniz sizi takip eden, şehirde olduğu kadar köyde de sizi gözünden ayırmayan bir güneştir.

Bursa köylere yaptığımız geziler bizde bu düşünceyi kuvvetlendirmektedir. Her hangi bir köye gittiğinizde tarlalarda çalışan köylülerin size güven veren ve sizden karşılıklı yakınlık bekleyen bakışlarıyla köye girersiniz. Doğru cumhuriyet alanına götürülen yol, aynı zamanda kapısında kırmızı beyaz yazı ile yazılmış ihtiyar heyeti levhası asılı hükümet konağına ulaştırır.

⁶ *Uludağ*, S. 56-57, Şubat-Mart 1943, s. 3.

Cumhuriyet alanında onuncu yıl Cumhuriyet Bayramı'nın burada kutlandığını gösteren bir anıt ile Pazar günleri bayrak çekmeğe yarayan bir bayrak direği görürsünüz.

Çok yerde birkaç basamak merdivenle çıkılan ihtiyar heyeti binasına girdiğinizde önü ilikli, belinde tokalı palaska kuşanmış, kahve renginde resmi elbiseli köy korucusu sizi karşılar. Kim olduğunuzu ve ziyaret sebebinizi öğrenir ve muhtara haber verir. Birkaç sandalye, üzerinde telefon makinesi olan bir masa ve birde evrak saklamaya yarayan camlı dolap bulunan muhtar odasının duvarları inkılabı ait vecizeler ve büyüklerimizin fotoğrafları ile süslenmiştir. Köy muhtarından resmi kayıtlara dayanan ve doğruluğundan emin olabileceğiniz köy nüfusu, ölüm, doğum, evlilik ve köy bütçesi ile ilgili bilgileri öğrenebilirsiniz.

Ayrıca haksızlığa en çok müsait olduğu düşünülen imece işleri de düzgün bir şekilde yürümektedir. Her köylü köyü için çalıştığı her günün sonunda muhtardan aldığı mühürlü belgesi ile görevini yapmış olduğunu kanıtlayabilmektedir

Köyde görülen şüpheli şahıslar veya köyde görülen hastalıklar en kısa sürede yetkili makamlara haber verilir. Bütün bunlar Cumhuriyet rejiminin köylerde oluşturduğu ve köylünün sevgi ile bağlandığı otorite organizasyonunun birer eseridir”⁷

1.1. Umurbey Köyü Gezisi

Bursa Halkevinin 1940 yılında Umurbey Köyüne yaptığı gezi izlenimleri şöyledir:

“Umurbey’e doğru Gemliğin yegane kaplıcasından kıvrımlarla tepeye tırmanan bir otomobil şosesi vardır. Her gün Gemlik ile Umurbey arasında posta ve yolcu arabaları işler. Küçük bir kasaba manzarası taşıyan köyün geniş bir Cumhuriyet alanı

⁷ Bursa Köy Belleteni, s. 25-28.

vardır. Ayrıca sonradan tamir gördüğü anlaşılan bir camisi, meydan çevresinde de okulu, köy hükümet konağı, okuma odası, kahve ve dükkanları bulunmaktadır.⁸

420 haneli köyün beş sınıflı ve beş öğretmenli ilkokulunda 260'tan fazla öğrencisi bulunmaktadır. Köyün tahsil çağında 485 öğrencisi olduğu için bu okul köy çocuklarını okutmaya yeterli değildir. Köy okulundan mezun olan 35 öğrenci Gemlik ortaokuluna devam etmekte, sabah akşam yayan yada otomobil seferleri ile gidip gelmektedir.⁹

Köy elektrikle aydınlatılmakta olup beş beygirlik küçük santral köye ışık ve hayat vermektedir. 6700 lira sermayeli Tarım Kooperatifi köylüye kredi vermektedir. Fakat bu kooperatife Engürücük, Gencali, Muradoba köyleri de dahildir. Köyde 4 zeytin yağhanesi, 12 bakkal, 2 berber, 2 kunduracı, 2 kasap, 4 kahve ve 4 radyo vardır.

Köyün bütçesinden yeni bir ilk okul yapılacaktır. Köyün yangın söndürme teşkilatı vardır. Bağları ilaçlamak için 4 tane makine bulunmaktadır. 1934 yılında köye 10 km mesafedeki bostanlık mevkiinden içme suyu getirilmiştir. Bu su Umurbey mezarlığı kenarında 65 tonluk bir depodan köyün her yerine hayat dağıtmaktadır.¹⁰

Yapılan gezide görüldüğü gibi Umurbey köyünün kasaba niteliğinde olduğu görülmektedir. Ayrıca Umurbey halkının eğitim konusunda duyarlı olduğu ilkokul öğretmenleri tarafından cumartesi akşamları kahvelerden birinde köylünün sevdiği konular üzerine konferanslar vermesinden anlaşılabilir.

1.2. Misi Köyü Gezisi

Misi Köyü Bursa'nın en eski köylerindedir. 1954 yılında yapılan gezi notlarına göre 250 evi ve 850 nüfusu vardır. 106 mevcutlu ilkokulu beş sınıflı olup bir öğretmen

⁸ *Uludağ*, S. 26, Mart 1940, s. 52-54.

⁹ *A.g.e.*, s. 53.

¹⁰ *Uludağ*, S. 26, Mart 1940, s. 54.

tarafından idare edilmektedir. Okulda kız öğrencilerin sayısı daha fazladır. Halkın okuma yazma konusunda istekli olduğu köyde okuma yazma bilmeyen kişilerin yok denecek kadar az olmasından bellidir. Köyde hastalık olmadığı belirtilmektedir. Köylünün bir kısmı dere bir kısmı da kaynak suyu içmektedir. Köy tamamen bağıcılıkla uğraşmaktadır.¹¹

1.3. İrfaniye Köyü Gezisi

İrfaniye Köyü'ne 1945 yılında yapılan gezide köyün eskiden kalma iki katlı okul binasının ihtiyacı karşılayamadığı, iki dershaneli, dört odalı ve ayrıca kışlık teneffüs yeri bulunan bu okul binasında ikili eğitim yapıldığı görülmüştür. 200 erkek ve 100 kadının da halk dershanelerinde yeni harflerle okuma yazma öğrendiği görülür.

Köyün sağlık durumuna bakıldığında verem olmadığı, % 5 oranında sıtma görüldüğü, sağlık memurunun her hafta köye gelerek sıtmalılara ilaç dağıttığı görülür.

Köy camisinin minaresi yoktur. Heyet odasının bulunduğu meydan sonradan açılarak Cumhuriyet alanı yapılmış, 1939 yılında buraya Atatürk'ün bir büstü konulmuştur. Köyde su sıkıntısı yoktur. Köyün içinde 3, köy civarında 2 çeşmesi vardır. Bu çeşmeler yaz kış akmaktadır. Ayrıca çeşitli yerlerde 15 su kuyusu bulunmaktadır. Bu kuyuların suları acı olduğundan içilmemekte başka ihtiyaçlarda kullanılmaktadır. Köyde bir telefon ve radyo vardır. Köyün ortak malı olan bu radyo, heyet odasının penceresine yerleştirilerek yayınları buradan yapmaktadır.¹²

1.4. Kestel Köyü Gezisi

1938'den önce nahiye merkezi olan Kestel bu dönemde Gürsu'ya bağlı bir köydür. 1919'dan 1945'e kadar Yunanistan, Bulgaristan, Romanya'dan Bilecik, Bozyüyük, Gelibolu, Bursa, Adana, Niğde, Elazığ, ve doğu illerinden gelenlerle Kestel

¹¹ *Uludağ*, S. 68-69-70, Kasım-Aralık-Ocak-Şubat-Mart-Nisan 1945, s. 13.

¹² *Uludağ*, S. 74, Kasım-Aralık 1945, s. 23-25.

nüfusu 516 haneyi bulmuştur. 1945 nüfus sayımına göre 772 kadın, 799 erkek olmak üzere 1571 nüfus vardır.

Köye ilk resmi öğretmen 1912 yılında tayin edilmiş ve üç sınıflı olarak öğretime başlanmıştır. 1938'de okul beş sınıfa çıkarılmıştır. 1938 yılında Ahmet Vefik Paşa mahallesinde 4 dersaneli bir okul binası yapılmıştır. Okulun üç öğretmen ve bir eğitmeni vardır. 1930'dan 1945 yılına kadar 123 kız, 127 erkek okulu bitirmiştir. İlk öğrenimini bu okulda tamamlayan iki öğrenci Tıp Fakültesini kazanmıştır. Ayrıca Ziraat Okulunda 1, Tuzla Teknik Ziraat Okulunda 5, Arifiye Köy Enstitüsünde 11, Deniz Gedikli Hazırlama Ortaokulunda 1, Ortaokullarda 5 öğrenci olmak üzere toplam 23 öğrenci meslek ve ortaöğretim okullarına devam etmektedir.

Halk dersanelerinde kadın ve erkek 400 kişi yeni harflerle okuyup yazma öğrenmişlerdir. Köy kadınları gezici dikiş ve nakış kursuna 28 öğrenci devam etmektedir.

Kestel'de biri köye, biri kahveye, 5 tanesi de şahsa ait olmak üzere 7 radyo vardır.

Okuma odasına İstanbul, Ankara, Bursa gazeteleri ile Ziraata ait dergilerden başka Edirne'de çıkan 'Köy Postası', İstanbul'da yayınlanan 'Köye Doğru' dergileri gelmektedir. 24 Şubat 1946'da Halk odası açılmıştır.

Sağlık durumu normaldir. Her hafta sıtma mücadele memuru gelerek sıtmalılara ilaç dağıtılmaktadır.

Köyün imarı için hazırlanan plana göre yapılmakta olan Köy konağı tamamlandıktan sonra Cumhuriyet alanı yeni baştan düzeltilerek buraya bir anıt

dikilecek, bir de park yapılacaktır. Kestel Cumhuriyet devrinde kültür, tarım, ekonomi ve sosyal alanda büyük gelişmeler sağlamıştır.¹³

1.5. Hamitler Köyü Gezisi

Hamitler Köyü Mudanya'ya giden asfalt yolun sağında ve Ziraat Okulundan başlayarak Geçit Köyüne kadar uzanan dalgalı arazinin ortasında yüksek havadar bir yerde kurulmuş güzel köylerimizden biridir. Merasının az olmasına rağmen hayvancılığı önemli bir yer tutmaktadır. Köylerimiz arasında merinosçuluğa ilk bu köyde başlanmış ve ilk adımda 1932 yılında Ali Türkay tarafından atılmıştır. Hükümet tarafından köye iki koç ve elli Macar merinos koyunu parasız olarak verilmişti. 1935 yılında Bursa bölgesinde merinos yetiştirme teşkilatı kurulduktan sonra Macar merinoslarının memleketimiz için elverişsiz olduğu anlaşılmış bu sefer de Alman yün ve et merinos koçları verilmiştir. Ayrıca Karacabey Harasının yetiştirdiği merinos koçları az bir ücret karşılığında verilerek köylüye, koyunculara büyük kolaylıklar sağlanmıştır.¹⁴

Bütün bu kolaylıklardan yararlanmasını bilen Hamitler Köyü kısa bir zaman içinde merinosçuluk işinde başarı göstererek iyi bir sonuç elde etmiştir. Hükümet ayrıca merinosçuluğu teşvik için yetiştirilen koyunlar arasında yarışmalar düzenlemiş, bu yarışmalara katılmak için elliden fazla koyunu olmasını şart koymuştur. Yarışmalarda ikramiye olarak para ödülü verilmiş, Hamitler Köyü hemen hemen her sene ikramiye kazanmıştır.

1941 Eylül ayında Bursa'yı ziyarete gelen Cumhurbaşkanımız İsmet İnönü Hamitler Köyüne giderek, köyde yetiştirilen merinos koyunlarını incelemiş, elde edilen sonuçtan memnun kalarak köylüye iltifatlarda bulunmuştur.¹⁵

¹³ *Uludağ*, S. 75, Ocak-Şubat 1946, s. 48-66.

¹⁴ *Uludağ*, S.76, Mart-Nisan 1946, s. 18-19.

¹⁵ *Uludağ*, S. 76, Mart-Nisan 1946, s. 21.

Köyün kültür durumuna bakıldığında 1928 yılında yapılan bir okulu vardır. Okul beş sınıflı olup, kız ve erkek 86 öğrenci bu okulda okumaktadır. Kadın ve erkek halk dersanelerinde 200 kişi okuma yazma öğrenmişlerdir. 30 yaşına gelmiş olanların hemen hemen hepsi okuma yazma bilmektedir. Bir okuma odası vardır. Köye çeşitli gazeteler ve ziraata ait dergiler gelmektedir. Halk odasının açılması için hazırlıklara başlanmıştır.

Atatürk'ün bir büstü ile süslenmiş olan Cumhuriyet alanında okul binası, cami, ayrıca heyet, parti, okuma ve misafir odalarını içine alan bir bina da bulunmaktadır.¹⁶ Köyün meydanlığı tertemizdir. Okul bahçesinin etrafı parmaklıklarla çevrilmiştir. Köyün genç öğretmeni okulda bütün varlığı ile çalışmıştır. Okul binasına girince yerde bir toz bile göremezsiniz. Tavanlar boyalı, sıralar yeni cilalanmış, camlar pırıl pırıldır. Okulun bir köşesinde Atatürk ve inkılap müzesi vardır.¹⁷

1.6. İsabey 'Esebey' Köyü Gezisi

İsabey eski bir Türk köyüdür. İsabey'de Cumhuriyet dönemine kadar öğretim köy hocaları tarafından mahalle mektebi usulüyle yapılırdı. Köye ilk resmi öğretmen 1925 yılında gelmiş üç sınıf üzerine öğretime başlanmıştır. 1938'de yeni okul binası yapılmış, 1939 yılında da okul beş sınıfa çıkarılarak öğretime devam edilmiştir. 1944-1945 ders yılında Arifiye Köy Enstitüsü mezunlarından Ahmet Murgul'un baş öğretmen olarak vazifeye başlamasıyla köyün kültür hayatında yeni bir öğretim devresi başlamıştır. 34 kız, 40 erkek olmak üzere toplam 74 öğrenci köy enstitüsü mezunları tarafından tatbik edilen programlara göre yetişmektedir. Sabah kültür dersleri okutulmakta, öğleden sonrada ziraat ve sanat işleri ile meşgul olunmaktadır. Ziraat işleri okulun bahçesindeki bir alanda, sanat işler de ayrı bir binada yapılmaktadır. İlkokulu bitiren kız ve erkek öğrenciler meslek kurslarına devam etmek zorundadırlar. Meslek kurslarına devam edenler haftada 3 gün okulun atölyesinde çalışırlar. Kursu başarı ile

¹⁶ A.g.e., s. 23-24.

¹⁷ *Bursa Köy Belleteni*, s. 48.

bitirenlere ‘Meslek kurslarını bitirme ehliyetnamesi’ verilir. 1945-1946 ders yılında 11 erkek öğrenci meslek kurslarına devam etmektedir.

Okulda halka mahsus A ve B kursları açılmıştır. A) Kursu hiç okuma yazma bilmeyenler için olup bu kursa 20 kadın, 25 erkek devam etmektedir.

B) Kursu okuma yazma bilenlerin devam ettiği bir kurs olup burayı bitirenlere ‘B’ kursunu bitirme belgesi verilir.

Gezici biçki ve dikiş kursunun bir öğretmeni ve 30 öğrencisi vardır. İsabey Köyü Köy Enstitüsü mezunu olan öğretmenin de çalışmalarıyla Cumhuriyet devrinde kültür, sosyal ve imar işleriyle büyük başarılar sağlamıştır.¹⁸

1.7. Doğanlı Köyü Gezisi

Hüsni Ortaç 1945 yılında Doğanlı Köyüne yaptığı yolculuğu, canlı bir edebi bezeyişle aktarmıştır:

‘Misi Köyü’nden güneye doğru uzanan Nilüfer vadisinin zümrüt gibi yeşillikleri içinde 5 km kadar yol aldıktan sonra ahşap bir köprü ile karşılaşırız. Bu köprüden Nilüfer’in sağına geçince suların oyduğu derin ve dik bir derenin içine varılır. Bu anda gene bu dereyi takip eden arızalı, dar bir yol bizi dağlar arasında sıkışıp kalmış olan Doğanlı Köyü’ne ulaştırır. Köyün hemen her köşesinde boşa akmakta olan buz gibi sular, bir dağ köyüne geldiğimizi anlatır.’¹⁹

Hüsni Ortaç Doğanlı Köyünün okula kavuşmasını da anlatmıştır:

‘Doğanlı her nasılsa 1944-1945 ders yılına karda okulsuz kalmıştır. 1944 Temmuz ayında bu köye ilk gittiğim zaman heyet odasındaki görüşmelerimizde muhtar

¹⁸ *Uludağ*, S. 77, Mayıs-Haziran 1946, s. 8-19.

¹⁹ Ortaç, Hüsni, *Bursa Köyleri*, Ant Basımevi, Bursa, 1946, s. 27.

Arif Yaman ve arkadaşları, köyde tahsil çağında 60 kadar çocukları olduğunu, yeni bir okul binası yaptırmak için her şeyi yapmaya hazır olduklarını anlatarak, köye bir öğretmen gönderilmesi için ilgili makamlara köylünün bu dileklerinin duyurulmasını benden istemişlerdi. Köy halkı 1945 yılında 10 bin lira harcayarak kendilerine verilen plan gereğine göre okul binasını tamamlamıştır. Köyün bu takdire değer dileklerini derhal yerine getiren Milli Eğitim Müdürlüğü, köye geçen yıl bir vekil, bu yılda bir asil öğretmen tayin etmek suretiyle halkı sevindirmişti. Şimdi yeni okul binasında 60 öğrenci okumakta olduğu gibi ayrıca öğretmen Nezahat Çallı tarafından okuyup yazmak bilmeyenlere mahsus bir kursta açılmıştır.²⁰

Bu özverili çalışmalar, dönemin muhtarı Arif Yaman'ın önderliğindeki köy halkının Cumhuriyet'in kültür ve eğitim devrimi rüzgarı ile, ne denli bilime, bilgiye ve kültüre önem verdiklerini gözler önüne seriyor.²¹

1.8. Görükle Köyü Gezisi

Bursa Belediye Reismuavini Zehra Budunç'un anlatımı Görükle köyündeki gelişimi açıkça ortaya koymaktadır. Tahminen 1936 yılında yapılan ilk gezi köy harabe halindedir. Köyün hükümet odasına bir tabutluktan, teneşirlere sürünerek gidilmektedir. İhtiyar heyetinin evrakları dağınık, kireçli bir küfenin içindedir. Damlar, bacalar, duvarlar yıkılmıştır.

Köye 3 yıl sonra yapılan gezi izlenimlerini ise Zehra Budunç şöyle aktarmaktadır:

“Bu Pazar günü Görükle köyünün yeni açılmış, şoseye bağlanmış, iki tarafı ağaçlanmış, güzel yolunun başında genç muhtarı ile ayakta bulduk. Hükümet konağının önüne geldiğimiz zaman yüreğim tatlı bir heyecanla çarptı. Burada her şey bambaşka

²⁰ Ortaç, a.g.e., s. 32.

²¹ Oğuzoğlu, Yusuf, “Doğancı Köyü”, *Bursa Defteri*, Burdef, Bursa Hakimiyet Matbaası, Bursa Ekim-Kasım 2001, ss.33-38,s.37.

olmuştı. Tertemiz merdivenlerden bizi, büyük büyük bir nezaketle yukarıya çıkaran muhtarın bir adım gerisinde yürüyen çevik köy korucusuna baktım. Her an tetikte, her an vazifede halinde olduğu besbelli idi. Yüzünde muhtarın otoritesi okunuyordu.

Muhtar odasında iki saat kaldık. Önümde duran nikah defterinde fotoğrafları ilişik çiftlere bakarken gözüm imzalara ilişti. Muhtar; dedim: köyünüzde okuma yazma işleri yolunda.

Evet, dedi. Köyümüzde kültür işleri daima önde gidiyor. Askere giderken karımı kara cahil bırakmıştım geldiğimde okur yazar buldum.

Muhtar dedim: Bu kadar güzel işleri nerden akıl ettin? Elime vilayet muharebe dosyasını verdi. Bu dosya bir kalkınma şaheseri idi. İnkılap kanunlarının köylüye bahsettiği maddelerin uygulanmasından başka kanun dışında kalan ve fakat köylünün kültürüne, kalkınmasına hizmet edebilecek en küçük teferruat bile ihmal edilmemişti.

Köylerde gazetenin nasıl okunacağı, bu işin öğretmenli ve öğretmensiz köylerde nasıl başarılacağını, gazetelerin okunmak suretiyle kaç elden geçeceğini ve bu bilgilerin nasıl yerine getirileceğini tarif eden ve altında valinin imzasını taşıyan tamimi okurken gözüm yaşardı.

Hükümetin gözü kulağı bu muhtar odasındaydı. Halk hükümetinin otoritesi, bu telefonlu, yazıhaneli, muhtar odasından geçip köylünün benliğine varlığına hitap ediyordu. Diğer köylerde de gördük ki Bursa Vilayetinin köy kalkınma mesaisi bu temiz emeğin mahsulünü veriyordu.²²

Köycülük komitelerinin köylerde yapmış olduğu geziler köylerde bir çok yönden göze çarpacak nitelikte kalkınma hareketleri olduğunu göstermektedir. Köylerde kültür yönünden de sağlanan gelişmeler de dikkat çekmektedir. Gezilerde sadece yetişkin

²² Budunç, Zehra, "Bursa Köylerinde Kalkınma", *Bursa Köy Belleteni*, Bursa İli Basımevi, Bursa 1939 , ss.50-52,s.52.

köylülerle değil, köy çocuklarıyla konuşmalar yapılmıştır. Okulu ve öğretmeni olan köylerde çocukların Cumhuriyet, Atatürk, hakkında bilgi sahibi oldukları yapılan konuşmalarda görülmüştür. Köylü çocuklarının Cumhuriyet ve Osmanlı devleti arasında yapmış olduğu karşılaştırma komite üyelerini hem şaşırtmış, hem de inkılapların onların kafasında da yerleşmeye başladığının kanıtı olması nedeniyle sevindirmiştir. Komite üyeleri köylülere rehberlik ederek Cumhuriyet köylüsü yaratmada önemli bir rol oynamışlardır.

1.9. Mudanya Halkevinin Köy Çalışmaları

Mudanya Halkevi Bursa ilçelerine açılan ilk evdir. Köycülük komitesi halkevinin çalışmaya başladığı günden beri çalışmalarını artırarak devam ettirmiştir. Köylüye yönelik her konuya ayrı önem verilmekle beraber Mudanya'nın özel ve öncelikli ihtiyaçları üzerinde çalışmalarına ağırlık vermiştir.

Şehirli ve köylünün birbirini tanımalarını sağlamak, kaynaştırmak, köy gençlerini güreş, atıcılık, binicilik gibi sporlara teşvik etmek amacıyla köy bayramları düzenlemiştir. Köy bayramlarına ilgi giderek artmış 1938 yılı sonbaharında Yürükali istasyonunda yapılan bayrama onbini aşkın köylü ve şehirli katılmıştır.

Komite üyeleri yaptıkları konuşmalarla köylüye Cumhuriyeti, rejimi, tanıtmışlardır. Sağlık işlerinde ihtiyacı olan kişilerin tedavisine yardımda bulunulmuştur. Köy yolları, helalar, gübrelikler, badana ve içme suyu üzerinde çalışılmış ve başarılı sonuçlar alınmıştır.

Köy kanunu, hayvan bakımı, tohum, arı böcek, gibi konularda değişik köylerde konuşmalar yapılarak köylü bilgilendirilmiştir. Köyler arasında ve köyleri ilçeye bağlayan yolların düzeltilmesinde önyak olarak birçok köy yolunun yapılmasını sağlamışlardır.

Ayrıca yapılan gezilerde okulu olmayan köylerdeki zeki çocuklar tespit edilerek Mudanyalı Hayri İpar'ın babası adına açtığı, Ahmet Rüştü çocuk yurduna kaydedilmiştir. Böylece yüz kadar köylü çocuğunun okuması sağlanmıştır.²³

1.10. İnegöl Halkevinin Köy Çalışmaları

İnegöl Halkevinin kuruluşundan beri en çok önem verdiği şube köycülük şubesidir. Şube kendi programını hükümet tarafından gönderilen programa uyarlayarak bir çok konuda olumlu sonuçlar almıştır.

Köycülük komitesi üyeleri köylere ilk gittikleri zaman köylerde tozdan, çamurdan ve gübreden geçilmeyen sokaklar, çamur sıvalı veya hiç sıvanmamış kerpiç evler, yazın yemek pişirilen ve içinde tavuk, köpek ve sineklerin dolaştığı sağlıksız bir ortamla karşılaşmışlardır. Gördükleri bu manzara karşısında hemen bir program yaparak çalışmalarına başlamışlardır.

İlçe'ye bağlı 215 köye yapılan gezilerde bazen yaya bazen araba ile bazen de atlarla gidilmiştir. Köyleri ziyaret eden komite üyeleri gruplara ayrılmış ve yanlarına köylülere birkaç kişi alarak sokakları, evleri gezmişler, notlar almışlardır. İşleri bitince İhtiyar heyetini ve halkı toplayıp yapılması gerekenleri anlatmışlardır. İkinci ziyaretlerinde de kontroller yapmışlardır.

Temizlik konusunda evlerin ve köyün temizliği üzerinde durularak sağlıksız ortamın getireceği hastalıklar açıklanmıştır. Haftada bir gün köy sokaklarının temizlenmesi istenmiştir. Köy kadınlarına da çocuk ve ev bakımı konusunda açıklamalar yapılmıştır.

Köylerin önemli konularından biriside su konusudur. İnegöl köylerinin 3 türlü içme suyu vardır. Dere, kuyu ve pınar. Bu sulardan dere suyu için köylülere sakıncaları anlatılmış ve zararı azaltmak için küp, kum, çakıl, kömür tozundan yapılabilecek

²³ Bursa Köy Belleteni, s. 67- 69.

filtreler tarif edilmiştir. Kuyu sularının da sağlıklı olmadığı açıklanarak kuyuların ağzının kapatılması gerektiği belirtilmiştir. Kaynak bulunmadığı takdirde artezyen kuyuları ile içme suyu sağlanması konusunda program yapılmış ve Akhisar köyü uğraşları sonucunda bunu başarmıştır.

Köy binaları konusunda insanların ve hayvanların yan yana veya alt alta yaşamasının sağlıklı olmadığı açıklanmıştır.

Tarım konusunda bağlar fenni bağ yetiştirme usullerine uyularak Amerikan asma çubukları dikilmiş, ilaçlamalar yapılmıştır. İlaçlamanın etkisini göstermek için Köycülük şubesi üyeleri Hamzabey köyünde bizzat ilaçlama yapmışlardır.

Köycülük komitesi gezilerinde köy sağlığı ile de ilgilenmişlerdir. Gezilere katılan doktor tarafından köylerdeki sıtmalı köylülere ilaç dağıtımı yapılmıştır. Sıtma görülen köyler ile bildirilerek bu köylerin sıtma mücadele bölgesine alınması sağlanmıştır.

Köylerde devletin temsilcisi olan muhtarların bilgilendirilmesi için muhtarlar kursu açılmıştır. Köylerde okuma ihtiyacını gidermek için parasız olarak on beş günde bir Son Yarımaya adında broşür çıkarılmıştır.²⁴

2. Eğitim Hizmetleri

Köylüye gerçek ilgi Cumhuriyet döneminde gösterilmiştir. Bu ilgi ve sevgi Atatürk'ün işaretiyle yaratılmıştır. Cumhuriyetten önce köylerdeki okullar camiye ait bir odada açılmış olan bir parça din bilgisi ve yazma öğreten bir kurum halinde idi. Bu kurumların hocaları da cahil insanlardı. Cumhuriyet devrinin ilkokulları ise sadece okuma yazma öğreten, bazı bilgiler veren bir yer değil; halk terbiyesinin önemli bir kısmını üzerine almış milli kurumlardır.

²⁴ Bursa Köy Belleteni, s. 70-77.

Diğer alanlarda olduğu gibi eğitim alanında da radikal değişimler Cumhuriyet döneminde başlamıştır. Eğitim sorununa Kurtuluş Savaşı yıllarından itibaren çözümler aranmaya başlamış, ama köklü değişiklikler Cumhuriyet'in ilanından sonra yaşanmıştır. Bu konuda en radikal değişim Latin esasına dayalı Türk alfabesinin kasım 1928'de kabul edilmesi ile gerçekleştirilmiştir. Çağdaşlaşmanın simgelerinden biri olarak kabul edilen yeni Türk alfabesiyle yaşlı insanların bile kolayca okuyup yazmayı öğrendikleri görülmüştür. Harf devrimini halka benimsetmek, yeni yazıyı halka öğretmek için 1 Ocak 1929'da yurdun her tarafında yapılan coşkulu törenlerle Millet Mektepleri açıldı. İl, ilçe, bucak ve köylerde Millet Mektepleri kurulları oluşturuldu. Millet Mekteplerine girmekle yükümlü olanlara başlangıçta 16-40 yaş sınırı konulmuştu. Ancak bir yıl sonra üst sınır 45'e çıkarıldı. Ayrıca bu örgütün çatısı altına A ve B dershaneleri ile Halk Okuma Odaları, Köy Yatı Mektepleri açıldı. Dershaneler kadın ve erkek olabileceği gibi karma da olabilecekti. Eski yazıyı bilenler B kursuna katılarak iki ay, hiç okuma yazma bilmeyenlerde A kursuna katılarak dört ay eğitim alacaklardı. Bu süre sonunda başarılı olanlara iki türlü mezuniyet belgesi veriliyordu. Tek öğretmenli köy okullarında A ve B kursları birlikte açılacaktı. Okulu olmayan köylerde ise seyyar A ve B dershaneleri açılarak köylere bir devre için gönderilmekteydi.

Bursa'da A ve B olmak üzere toplam 4755 dersane açıldı. Bunun 23349'u kadın idi. Bu dersanelerde 2322 öğretmen görev aldı. Dersanelere 112.305 erkek, 115.337 kadın devam etti. 55.460 erkek, 48.882 kadın olmak üzere 104.342 kişi diploma almayı başardı.²⁵

Bursa köylerinden İsabey Köyü okulunda Millet Mektepleri talimatnamesinde yer alan A ve B kursları açılmıştır. A kursuna, 20 kadın, 25 erkek devam etmiştir. B kursuna da 47 erkek 12 kadın devam etmiştir.²⁶

²⁵ Yüceer, Saime "Türkiye'nin Aydınlanma Sürecinde Bir Kültür Devrimi Millet Mektepleri" *Atatürkçü Bakış*, c.1, s. 1, Uludağ Üniversitesi Basımevi, Bursa 2002, ss. 13-32,s.26.

²⁶ *Uludağ*, S. 77, Mayıs-Haziran 1946, s. 15.

Bursa köylerinde yapılan sözlü tarih çalışmaları Harf devriminin, Millet Mekteplerinin olumlu etkilerini ortaya çıkarması bakımından büyük önem taşımaktadır. Görüşme yapılan köylüler yeni harflerin sevinçle karşılandığını, kadın erkek herkesin kolaylıkla okuma yazma öğrendiğini, okumaya ve öğrenmeye karşı canlı bir ilgi olduğunu, köylülerin harmanındaki buğdayın hesabını yapmayı, kadınların askerdeki oğluna veya kocasına mektup yazabildiğini aktararak Millet mekteplerinin sosyo kültürel yapıda meydana getirdiği gelişimi göz önüne sermişlerdir.²⁷

Millet Mektepleriyle başlayan aydınlanma Bursa köylerinde artarak devam etmiştir. 1933'den 1938'e kadar köylere maddi konuda çok fazla destek olunamamasına rağmen köylünün katkısıyla 102 yeni köy okulu yapılması köylümüzün kültüre karşı gösterdiği büyük ilgiyi ortaya koymaktadır. Bu köyler arasında Karacabey'deki Dağkadı, M. Kemalpaşa'daki Deveci Konağı, Yenişehir, Sölemiş, Orhaneli Çardı bulunmaktadır. Gürsü köylerinde de Köy yatı pansiyonları bulunmaktadır.²⁸ Köy yatı pansiyonları Millet Mektepleri örgütü içinde gerçekleştirilen uygulamalardandır. Bu okullara eğitim henüz girmediği okulsuz köylerin çocukları belli bir eğitim programından geçirildikten sonra köylere geri gönderilmek üzere alınır ve Millet mektepleri talimatnamesine uygun eğitim verilirdi. Buraya alınacak çocuklar 12-18 yaşları arasında olan, sağlıklı ve zeki çocuklar arasından seçilirdi. Bu okullarda eğitim altı ay sürer, 1 Kasım'da başlar, Nisan ayı sonunda da biterdi.²⁹

Ayrıca köylerde köy öğretmenleri tarafından köylünün aydınlatılması için Atatürk ilkeleri ve Kurtuluş Savaşı, devrimler gibi konularda konferanslar verilmiştir.

²⁷ Yüceer, Saime, *Tanıkların Anlatılarıyla Bursa Tarihi (Sözlü Tarih Arşivi 1919-1938)*, Uludağ Üniversitesi Basımevi Müdürlüğü, Bursa 2005, s. 4-48.

²⁸ *Bursa Köy Belleteni*, s. 82.

²⁹ Yüceer, a.g.m., s. 28.

Tablo 2. Bursa Vilayet Merkez Köyleri İle Kaza Merkez ve Köylerindeki İlk Mektepler

Mektep Bulunan Yerler	Adedi	Talebesi	Muallimi
Merkez Kaza	51	3466	64
İnegöl Merkez Kaza	5	1081	28
Köyleri	43	2176	45
Yenişehir Merkez Kaza	3	495	15
Köyleri	22	1263	25
İznik Merkez Kaza	1	259	7
Köyleri	12	480	10
Mudanya Merkez Kaza	2	538	15
Köyleri	8	562	12
Karacabey Merkez Kaza	1	391	9
Köyleri	18	1026	21
M.K. Paşa Merkez Kaza	5	1023	25
Köyleri	37	1949	37
Gemlik Merkez Kaza	2	678	18
Köyleri	13	949	18
Orhaneli Merkez Kaza	1	169	6
Köyleri	26	1156	26
Orhangazi Merkez Kaza	1	230	7
Köyleri	14	920	17

Kaynak: Sedat Ataman, 1934 Bursa İl Yıllığı.

1937 yılı istatistiklerine göre Türkiye köylerinde 5119 köy okulu vardır. 293 ilk okulla İzmir başta, 245 köy okulu ile İstanbul ikinci sırada, 202 köy okulu ile Bursa üçüncü sırada yer almaktadır. Bununla birlikte nüfusu az olan köyler için köy eğitimleri gönderilmektedir.

1940 yılında Bursa'nın bir köyü olan Umurbey'de beş sınıflı ve beş öğretmenli bir ilkokul vardır. Köyün eğitim çağında 485 öğrencisi olduğu için bu okulun yetersiz olduğu görülmektedir. Köy okulundan mezun olan 35 öğrenci Gemlik ortaokuluna devam etmektedir. Köyün bütçesinden yeni bir okul yapılması kararlaştırılmıştır. Okulun öğretmenleri ise şunlardır:

Başöğretmen Kamil Saker, Recep Bozkurt, Enver Umur, Mehmet Öz ve İkbâl Yurdayar'dır.³⁰

1945 yılında Misi Köyüne yapılan ziyarette köyün 106 mevcutlu ilk okulunun beş sınıflı olduğu görülmektedir. Tek öğretmen tarafından idare edilen okula iki öğretmen daha ilave edileceği belirtilmiştir. Köyde kız öğrenci sayısı daha fazladır. Köyde hemen hemen okuma yazma bilmeyen sayısı yok gibidir.³¹

1945 yılında İrfaniye Köyü eğitimine iki, dershaneli, dört odalı ve kışlık teneffüs yeri olan binasında devam etmektedir. 150 öğrencinin okuduğu okul, beş sınıflı ve tam devrelidir.³²

Soğukpınar köyünün 1946 yılında beş sınıflı ve tek öğretmeni olan bir okulu vardır. Okul öğretmeni köyün sosyal ve ekonomik işleriyle de ilgilenmektedir.³³

Kestel köyüne ilk resmi öğretmen 1912 yılında atanmış ve üç sınıflı olarak öğretime başlanmıştır. Köye 1938 yılında dört dershaneli bir okul yapılmıştır. Okulun

³⁰ *Uludağ*, S. 26, Mart 1940, s. 54.

³¹ *Uludağ*, S. 68-69-70, Kasım-Aralık-Ocak-Şubat-Mart-Nisan 1945, s. 13.

³² *Uludağ*, S. 74, Kasım-Aralık 1945, s. 24.

³³ *Uludağ*, S. 75, Ocak-Şubat 1946, s. 38.

üç öğretmen ve bir eğitmeni vardır. 144'ü kız, 92'si erkek olmak üzere toplam 206 öğrenci bu okula devam etmektedir. Son çocuk sayımına göre köyde tahsil çağında okula devam etmeyen 15 çocuk bulunmuştur. 1930'dan 1945 yılına kadar 123 kız, 127 erkek okulu bitirmiştir.

İlk öğrenimini bu okulda tamamlayan iki genç Tıp Fakültesini bitirerek doktor olmuştur. Ayrıca Ziraat Okulunda (1), Tuzla Teknik Ziraat Okulunda (5), Orta Okullarda (5), Arifiye Köy Enstitüsünde (11), Deniz Gedikli Hazırlama Okulunda (1) genç olmak üzere 23 öğrenci meslek ve orta öğretim okullarına devam etmektedir.³⁴

Hamitler Köyünün 1928 yılında yapılan okulu beş sınıflı ve tam devreli olup çift öğretim yapılmaktadır.³⁵

3. Kültürel Hizmetler

3.1. Spor Alanları

C.H.P genel sekreterliği tarafından düzenlenen esaslara göre Bursa köylerinde Halkevi adına birer spor yuvası kurma faaliyetine başlanmıştır. Spor komitesi Gürsu köyünden başlamak üzere Demirtaş, Gündoğdu, ve Çalı köylerine ayrı ayrı gitmiş, buralarda köylü ile konuşarak konu hakkında köylülere bilgi vermiştir. Köylülerimizin büyük bir hevesle karşıladığı spor yuvaları hemen kurulmaya başlanmıştır. Yuva kurumları ilk iş olarak 19 Mayıs Bayramına dörder atletle katılacaklardır. Dağ köylerinde de faaliyete geçilmesi kararlaştırılmıştır. Başlangıçta dört köyde kurulan spor yuvalarının kaptan heyetleri şu şekildedir:

Gürsu Köyü: Gürsu Halkevi spor Komitesi tarafından idare olunacaktır.

Demirtaş Köyü: Başkan: İbrahim Karaca

³⁴ *Uludağ*, S. 75, Ocak-Şubat 1946, s. 62.

³⁵ *Uludağ*, S. 76, Mart-Nisan 1946, s. 23.

Sekreter: Kamil epiş

Güreş Kaptanı: Hüseyin Başak

Atletizm: Hasan Uak

Avcılık: Mehmet Vuran

Gündodu Köyü: Başkan: Mehmet Soyer

Sekreter: Osman Karabaş

Güreş: Salim Avcı

Atletizm: Yakup Bural

Avcılık: Hüseyin Ulusoy

Bisiklet: Kamil Kara

Çalı Köyü: Başkan: Ali Demirel

Sekreter: İsmail Yünkuş

Güreş: Mehmet Koyun

Atletizm: Mehmet Girgin

Avcılık: Hüseyin Ateş

Bisiklet: Eşref Ünder

Voleybol: İsmail Yünkuř³⁶

Köy spor yuvalarına gönderilen spor öğretmeni Dinarlı Mehmet Pehlivan her hafta bu köylere giderek köylü huzurunda gençlere ve ilgililere yurt savunması

³⁶ *Uludağ*, S. 27, Mart 1940, s. 58.

bakımından birinci planda gelen süngü, bomba atımı, koşular, halat çekme ve güreş talimleri yaptırmıştır.

Uludağ'ın doğu tarafındaki Elma çukuru köyünde kayak yuvası kurulmuş ve köylü gençlere bu spor için gerekli malzemeler temin edilmiştir.³⁷

Bu çalışmalardan sonra Genel sekreterlik tarafından tertip edilen köy spor yuvaları ve Halkevi koşuları yapılmıştır.

3000 metre üzerinde yapılan birinci koşuya 18 köylü, 40 şehirli katılmıştır. Derece alanlara hediyeler verilmiştir.

4000 metre üzerinde yapılan ikinci koşuya 20 köylü, 16 şehirli katılmış, derece alanlara hediyeler verilmiştir.

5000 metre üzerinde yapılan üçüncü koşuya 25 köylü, 18 şehirli katılmış derece alanlara hediyeler verilmiştir.³⁸

Grldğu gibi Bursa Halkevi kurulduğu günden başlayarak spor işine önem vermiştir. Bursa'nın spor için hazır bir saha olması komitenin kurulmasında etkili olmuştur. Özellikle Uludağ'ın Bursa ve Türkiye sporuna kazandırılması birinci iş olarak ele alınmış ve Halkevi Dağcılık Kolu kurularak Uludağ'a ilk kış çıkışı gerçekteştirilmiştir.

Komitenin köylerde kurduğu köy spor yuvaları spor faaliyetlerini köylere kadar yaymış ve buraları spor malzemeleri ile donatmıştır.

³⁷ *Uludağ*, S. 31, 1941, s. 42.

³⁸ *Uludağ*, S. 33, Mart 1941, s. 68.

Gürsu, Demirtaş, Gündoğdu, Çalı ova köy ve spor yuvaları canlı hareketleri ile; Elma Çukuru dağ spor yuvası da Bursa, Kütahya, İnegöl Halkevleri dağcıları arasında yapılan kayak yarışlarında önemli başarılar kazanmıştır.³⁹

Ayrıca vilayet köylerinin kendi bütçe ve el emekleriyle başardıkları işler arasında spor sahaları da bulunmaktadır. Buna göre Mudanya ilçesinde 37, Orhaneli ilçesinde 61, Karacabey ilçesinde 21, İznik ve Orhangazi’de birer tane olmak üzere toplam 121 tane spor sahası yapılmıştır.⁴⁰

3.2. Köy Bayramları

Köylerde kutlanan bayramlar arasında en önemlisi Cumhuriyet Bayramlarıdır. Cumhuriyet Bayramları Bursa ilçe ve köylerinde büyük coşkuyla kutlanırdı. Resmi geçit törenleri, Kılıç Kalkan gösterileri yapılır etraf bayraklarla süslenir, şiirler okunurdu. Köylerde öğrenciler köy meydanında toplanır, şiirler okur, gösteriler düzenlerlerdi. Bayramlara halkın katılımı büyüktü. Bursa tarihi konusunda yapılan sözlü tarih çalışmasına katılan köylüler anlattıklarıyla bu coşkuyu ifade etmişlerdir. Konaklı Köyünden İsmail Hakkı Tamar 30.03.2003 tarihinde yapılan görüşmede Cumhuriyet Bayramlarının nasıl kutlandığını şu şekilde ifade etmiştir. “Cumhuriyet’in 10. yılında burada büyük bir şenlik oldu. O zaman babam muhtardı; ismi Ahmet efendi .Çok büyük şenlik oldu, köy halkı etrafı bayraklarla süsledi.”⁴¹

Halkevlerinin Köycülük Komitesi de köylerde çeşitli bayram faaliyetlerine katılmışlardır. Toprak bayramı vasıtasıyla Kestel ve çeşitli köylerde ekimi artırma hakkında konferanslar verilmiştir.⁴²

1943 Mayıs ayında Halkevi üyeleri ve birçok şehirli vatandaş köy bayramı dolayısıyla İhsaniye köyüne gitmişlerdir. Köye bayram dolayısıyla başka köylerden de

³⁹ *Uludağ*, S. 44, Şubat 1942, s. 23.

⁴⁰ C.H.P., *Cumhuriyet’in 15. Yılında Bursa*, Bursa, 1938, s. 181.

⁴¹ Yüceer, a.g.e., s. 97.

⁴² *Uludağ*, S. 45-46, Mart-Nisan 1942, s. 49.

yüzlerce köylü katılmıştır. Oyunlar oynanmış, güreşler edilmiş, köylü ve şehirli arasında bütünleşme sağlanmıştır.⁴³

Halkevi üyeleri;

Çeltik Köyünde:16 Mayıs

Biladi Yunus Köyünde: 15 Haziran

Misi Köyünde: 8 Ekim

tarihlerinde bu köylere giderek binlerce köylü vatandaşla birlikte geniş ölçüde bayramlar yapmışlardır.⁴⁴

3.3. Cumhuriyet Alanı

Cumhuriyet Bayramı törenleri için Bursa ve bağlı kazalarda 173 boş alan düzenlenmiştir. Cumhuriyet'in 10. yıldönümünün kutlanması fırsatı ile şehir ve kasabaların en güzel yerlerinde birer Cumhuriyet alanı kurulmuş ve buralara Atatürk anıtı, büstü ve heykelleri konularak şehrin minneti ifade edilmiştir. Buna göre; Mudanya, Yenişehir ve Gemlik'te birer alan; Orhaneli'nde 121, Orhangazi'de 4 olmak üzere toplam 299 tane alan düzenlemesi yapılmıştır.⁴⁵ Köyler de bu çalışmaya katılmıştır. Hemen hemen her köy Cumhuriyet alanı yapmış ve bu alanları Atatürk anıtı ile süslemiş, çevresine de çimenler ekilerek köyün ortasında güzel bir mekan yaratmışlardır. Köylüler Cumhuriyet alanlarının güzelliği ile övünüp kıvanç duymuşlardır.⁴⁶

⁴³ *Uludağ*, S. 59, Mayıs 1943 s. 28.

⁴⁴ *Uludağ*, S. 64-67, Ekim 1944, s. 66.

⁴⁵ C.H.P., a.g.e., s. 181.

⁴⁶ *Bursa Köy Belleteni*, s. 62.

3.4. Park ve Bahçeler

Cumhuriyet'in ilanından önce belediyelerin aklına bile gelmeyen, vatandaşın nefes alma ve dinlenme hakkını Cumhuriyet, onun zevkini tatmin edecek şekilde yaratmış ve yaptırmıştır. Ayrıca bazı ilçelerde çocuklara özel içinde oyun aletleri bulunan çocuk bahçelerinin kurulması Cumhuriyet idaresinin çocuklara verdiği değeri ortaya koymaktadır

Bursa'da 22, Mudanya'da 31, Orhaneli'de 36, Karacabey'de 16, Yenişehir ve Gemlik'te birer tane olmak üzere toplam 107 tane park ve bahçe yapılmıştır.⁴⁷

Köylerde de çocuklar için oyun bahçeleri oluşturulması köy sağlık korucularının görevleri arasındadır.

3.5. Halk Okuma Odası

A ve B kurslarında okuma yazma öğrenen köylünün öğrendiklerini unutmaması, okumasını geliştirmesi ve köylüye okuma alışkanlığı kazandırılması amacıyla köylerde okuma odaları açılmıştır. Bu konudaki çalışmalar köy öğretmenlerinin gözetiminde yürütülmüştür. Köylerdeki okuma odalarına Halkevleri tarafından gazete, kitap ve dergiler gönderilerek köylünün aydınlatılmasında önemli bir rol oynamıştır. 1949 yılında açılan Selimiye, Mahmudiye ve Söylemiş köylerindeki okuma odalarına 88 kitap, 27 dergi, 25 gazete gönderilmiştir.⁴⁸

1939 yılında Bursa'da 30, Gemlik'te 13, İnegöl'de 22, İznik'te 13, Karacabey'de 18, M. Kemalpaşa'da 13, Mudanya'da 18, Orhaneli'nde 15, Orhangazi'de 11 ve Yenişehir'de 8 tane olmak üzere toplam 161 halk okuma odası açılmıştır.⁴⁹

⁴⁷ C.H.P., a.y.

⁴⁸ *Uludağ*, S. 56-57, Şubat, Mart 1943, s. 42.

⁴⁹ *Bursa Köy Belleteni*, s. 86.

3.6. Anıt ve Büst

Hemen hemen her köy Cumhuriyet alanı yapmış ve bu alanları Atatürk anıtı ile süslemiş, çevresine de çimenler ekilerek köyün ortasında güzel bir mekan yaratmışlardır. Köylüler Cumhuriyet alanlarının güzelliği ile övünüp kıvanç duymuşlardır. Köylerde açılan okulların bahçelerinde Atatürk büstleri yer almıştır.

Bursa ve ilçelerine toplam 128 anıt ve büst yapılmıştır.⁵⁰

4. Bayındırlık Hizmetleri

4.1. Yol

1928 yılında Bursa kazasını diğer kazalara bağlayan yolların durumu şöyleydi: Bursa Karacabey yolu 71 km olup, 16 kilometrelik kısmı tamire muhtaçtı. 7 kilometrekarelik kısmı tamir edilmişti. 54 kilometrelik Bursa-Yenişehir yolunun, 25 kilometrelik bölümünde düzenleme yapılmıştı. 31 kilometrelik Bursa-Mudanya yolunun 10 kilometresi düzenlenmiş, geriye düzenlenecek 14 kilometrelik kısım kalmıştı. Bursa-Gemlik yolunun 25 kilometrelik bölümü tesviye edilmişti. Bursa-Gündoğdu yolu 19 kilometre idi. Yolun tamamı şose yapılmıştı. 33 kilometrelik Bursa-İnegöl yolunun tamamı düzeltildi. 15 kilometrelik Bursa-Uludağ yolu tamir edilmişti.⁵¹

Cumhuriyet'in 15. yılında Bursa ve köylerinde 87883 m yol tamir edilmiş, 122274 m yolda şose yapılmıştır.⁵²

4.2. Su

Cumhuriyet'in 15. yılında Bursa'da 90 tane, Mudanya'da 18, Orhaneli'de 20, Karacabey'de 38, İnegöl'de 12, M. Kemalpaşa'da 20, Yenişehir'de 76 olmak üzere

⁵⁰ C.H.P.,a.y.

⁵¹ *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi*, 1927-28, İstanbul 1928, Ekler kısmı.

⁵² C.H.P, a.y.

toplam 274 adet çeşme yapılmıştır. Ayrıca Bursa ve ilçelerinde 30 tane hamam inşa edilmiştir.⁵³ Köy içindeki çeşmelerin, kuyuların akarsuların etrafı temizlenmiştir. Çeşme ve kuyuların etrafındaki çamur, pis su birikintilerinin önüne geçilerek köylerde bataklık oluşması engellenmiştir.

4.3. Diğer Hizmetler

Cumhuriyet'in 15. yılında köylerin vilayet bütçesi ve kendi emekleriyle yaptıkları işler hakkında bir istatistik yapılmıştı. Buna göre; kazada 18 köy konağı, Mudanya'da 15, Karacabey'de 34, İnegöl'de 10, İznik'te 6, Orhangazi'de 4, M. Kemalpaşa'da 1, Yenişehir'de 24, Gemlik'te 6 tane olmak üzere toplam 120 adet köy konağı yapılmıştır.

Ayrıca Bursa'da 29, Mudanya'da 2, Orhaneli'de 95, Karacabey'de 17, İnegöl'de 2, İznik'te 3, M. Kemalpaşa'da 8, Gemlik'te 6, olmak üzere toplam 162 köy odası yapılmıştır.

Köye gelen misafirlere mahsus Bursa'da 13, Mudanya'da 4, Karacabey'de 16, Gemlik'te 4, olmak üzere toplam 37 adet konuk odası inşa edilmiştir.⁵⁴

5. Sağlık Hizmetleri

Bütün hayat faaliyetlerinin her şeyden önce sağlığa dayandığını benimsenerek Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte Bursa'da sağlık meseleleri üzerinde önemle durulmuş ve Cumhuriyetten önceki durumla karşılaştırılamayacak kadar ilerlemeler kaydedilmiştir. Bu faaliyet yalnızca merkezde değil, bütün kasabalarda köylerde ciddiyetle yürütülmüştür. Hükümetin çalışmaları dışında bütün belediyeler, ve köy heyetleri çevrelerinin sağlık durumu üzerinde büyük çaba göstermişlerdir. Ayrıca bu çalışmalarda hayırsever vatandaşların da önemli katkıları olmuştur.

⁵³ C.H.P., a.y.

⁵⁴ C.H.P., a.y.

Cumhuriyet'in ilanına kadar Bursa'da sadece merkezde 100 yataklı bir hastane vardı. Cumhuriyet idaresi bu hastanenin yatak sayısını 150'ye çıkarılmış, bina boyanmış, salgın hastalıklarla ilgili ayrı bir bölüm açılmıştır. Hastaneye röntgen getirtilmiş ve eksik ve bozuk olan aletleri tamamlanarak tam teşekküllü halde hizmete devam edilmiştir.

Yenişehir, Gemlik, M. Kemalpaşa, ve Orhanlı ilçelerinde birer muayene ve tedavi evi açılmıştır. Buralarda fakir hastalara ilaçları ücretsiz olarak verilmiştir. Mudanya'da belediye tarafından bir Dispanser açılmıştır. Yine Mudanya'da hayırsever zenginlerden Hayri İpar tarafından doğumevi yaptırılmış ve zengin, fakir herkesin tedavisi ücretsiz yapılmıştır.⁵⁵

5.1. Köy Sağlık Korucuları

Sağlık hizmetleri konusunda yapılan çalışmalar sadece merkezle sınırlı kalmamış köylere kadar ulaştırılmıştır. Her kasabada ebelerin faaliyetine önem verilmiştir. İl genelinde her köye yılda en az iki defa sağlık memuru gönderilmiştir. Sağlık memurları her ay gittikleri köyler hakkında bağlı olduğu devlet doktoruna rapor vererek köylü sağlığının takipçisi olmuşlardır.

Köy kanununda köyün ve köylünün sağlığının korunması için köy sağlık korucusu adıyla birer sağlık korucusu bulundurulması ve bunların yetiştirilmesi için ilçe ve il merkezlerinde açılacak sağlık derslerine katılması gerektiği yer almaktadır.

Kanuna göre sağlık korucusu olarak yetiştirileceklerin şu özellikleri taşıması şarttır:

- 1- İlk tahsilini bitirmiş olması
- 2- Yaşı 25'ten küçük, 40'tan büyük olmamalı

⁵⁵ C.H.P., a.g.e., s. 7-9.

3- Askerliğini yapmış olması

4- Askerliğini sıhhiye olarak yapmış olması (Bu şartı taşıyanlarda ilk tahsilini yapmış olması aranmaz)

5- Köy öğretmenleri tercih edilir

Kanunun ikinci maddesinde birkaç köye ortak bir sağlık korucusunun tayini bildirilmektedir. Köy sağlık korucuları için açılacak kurslar 6 hafta devam eder. Bu sürede kursa katılanlara Fizyoloji, köy sağlığı, su, temizlik, gübrelikler, lağım çukurları, mikroplar, salgın hastalıklar ve bunlardan korunma yolları ile ilgili dersler verilmiştir.

1938 yılında Ahmet Vefik Paşa hastanesinde açılan kursa 34 kişi katılmıştır. Dersler Şefik İbrahim, Niyazi Bayatlı, Lütfi Karlıova, tarafından verilmiş ve 31 sağlık korucusu yetiştirmişlerdir. Dersler hem teorik hem de uygulamalı olarak verilmiştir. Günün iki saati teorik derslere ayrılmış, diğer saatlerde kursiyerler hocaların ve hemşirelerin gözetiminde hasta derecesi almak, nabız saymak, lavman yapmak gibi hastabakıcılık işleriyle ilgilenmişlerdir. Kursun son gününde vali Şefik Soyer kursiyerle görüşmüş onlardan beklenenler hakkında bilgi vermiştir.⁵⁶

Kurstan mezun olan sağlık korucularının görevleri şunlardır:

1- Köy içinde sivrisineklerin üremesine sebep olabilecek su birikintilerini kurutmak

2- Kapalı yoldan içecek su getirilmesi, çeşme yapılması, eğer su kapalı yolsan geliyorsa yolunda delik deşik bırakılmaması, mezarlıktan ve gübrelikten geçiyorsa yolunun değiştirilmesi gibi konuları uygulamaya çalışmaktır. İçecek suların tahlil edilmesi için numune alıp göndermek ve tahlil raporlarını saklamak,

⁵⁶ Bursa Köy Belleteni, s. 88.

- 3- Köylerdeki kuyuların ağzının kapalı olmasına dikkat etmek, içine kova sokulmayıp, tulumba yaptırmak ve kuyunun etrafını iki metre eninde harçla döşemek
- 4- Evlerdeki ahırların evden ayrı yapılması yani dışarı çıkarılması
- 5- Köy evlerinde tuvaletlerin üstü kapalı yaptırılması ve uygun bir yerde umumi tuvalet inşa ettirilmesi
- 6- Köy sokaklarının temiz tutulması ve her eve kendi evinin önünün süpürttürülmesi
- 7- Çeşme, pınar başlarında gübre bulundurulmaması temiz tutulması
- 8- İnsanlarda salgın hastalık olursa hemen hükümete bildirilmesi
- 9- Görünür bir yerde yarası olup da frengi şüphesi görülenleri gizli olarak hükümet doktoruna bildirmek ve bu hastalardan tedaviye devam etmeyenleri muhtarlık vasıtasıyla gönderilmesini sağlamak
- 10- Sağlık memurları tarafından yapılan aşılardan tutmayanlarını veya aşılardan kaçmış olanların isimlerini tespit ederek bildirmek
- 11- Köydeki ölüm ve doğum olaylarını yazacak bir defter tutarak gezici sağlık memurlarının kontrolüne hazır bulundurmak
- 12- Çocuklar için köyde oyun bahçeleri yapmak
- 13- Köy dışında etrafı duvarlarla çevrili mezarlık yaptırmak⁵⁷

5.2. Köylerdeki Bulaşıcı Hastalıklarla Mücadele

Köylerdeki bulaşıcı hastalıklarla Cumhuriyet hükümeti çok yakından ilgilenmiştir. Hastalıklar köy sağlık korucuları tarafından zamanında haber verilmiş ve zamanında gereken önlemler hemen alınarak hastalığın salgın hale gelmesi önlenmiştir

⁵⁷ Bursa Köy Belleteni, s. 89-90.

1926 yılında Bursa-Balıkesir illeri için kurulan sıtma mücadele teşkilatı Bursa köyleri, Balıkesir, Bandırma, Karacabey, M. Kemalpaşa'dan oluşan beş şube ile işe başlamış ve sonra Manyas, Edremit, Ezine İnegöl şubeleri de faaliyete geçmiştir. 1937 yılında Bursa sıtma mücadele bölgesi Bursa köyleri şubesi ve buna bağlı Orhangazi, Gemlik dairesi ile İnegöl ve Karacabey şubeleriyle ve 1938'de İstanbul bölgesine bağlı iken Bursa bölgesine devredilen Yalova şubesiyle 152 köy'ün mücadelesinden sorumlu olmuştur.⁵⁸

1937 yılında Karacabey'e bağlı köylerin yakınlarında ekilen pirinçlere yüzünden bu civar halkı sıtma salgınına yakalandıkları için köy halkı bir süre sağlık memurları gözetiminde tutulmuştur. Köylülerden kan alınarak muayene yapılmış ve sıtma mikrobu taşıyanlar tesit edilerek gerekli önlemler alınmıştır.

Ayrıca çeşitli köylerde kanallar yapılmış, hendekler temizlenmiş çukurlar doldurulmuş ve su birikintileri ve bataklıklar kurutularak dereler temizlettirilmiştir. Bu gibi işler yapılarak sivrisinek üreme yerleri ortadan kaldırılmıştır.⁵⁹

6. Köylerde Cumhuriyet Yönetimi

Cumhuriyet köylere manevi bir şahsiyet kazandırmıştır. Artık köyler sadece jandarmalar ve vergi memurlarının uğradığı mekanlar değildir. Cumhuriyet hükümetinin Cumhurbaşkanı, başbakanları, bakanları, vali ve kaymakamları köyleri dolaşarak onlarla görüşerek ihtiyaçlarını karşılamaktadır.

Cumhuriyet köyün muhtarını bir uşak olarak değil, köyün en büyük devlet memuru olarak tanır. Köy idare hayatında değişikliğin yapılması için öncelikle onu idare edenlerin bilgilendirilmesi için Bursa Merkez Muhtarlar Kursu açılmıştır. İl köy bürosunda açılan kurs dört hafta devam etmiştir.

⁵⁸ C.H.P., a.g.e., s. 10.

⁵⁹ *Bursa Köy Belleteni*, s. 94.

Kursta muhtarlara köylerde gerçekleştirilmesi gereken işler hakkında bilgiler verilmiş, ayrıca köy bütçeleri gelir-giderişleri ölçüler kanunu, Türk bayrağı kanunu, muhtar ve ihtiyar heyeti seçimleri hakkında son durumlar anlatılmıştır. Bu konferansların yararını Demirtaş köyü muhtarı İbrahim Karaca valinin sorusuna karşılık; “toplantılarda edindiğimiz bilgilerle köyümüzde yeni bir azim ile işleri canlandıracağız, Cumhuriyet hükümetimize teşekkür ederiz” diyerek anlatmıştır.⁶⁰

Muhtarlara yönelik kurslar sadece merkez köy muhtarlarını kapsamamaktadır. İlçelerde de halkevinin köycülük komiteleri kurslar açarak köy muhtarlarına ışık tutmuşlardır. Bu konuda İnegöl’de açılan kursta muhtarlara verilen derslerin konuları şunlardır.

- 1- Köy Kanunu ve uygulanması
- 2- Tarım işlerinde yenilikler
- 3- Muhtarların askerlik işlerindeki görevleri
- 4- Mahkeme ve vergiler konusundaki görevleri
- 5- Köy güvenliği
- 6- Köyün kültür işleri ve okuma odaları
- 7- Muhtarların hükümetle bağlantısı yönünden görevleri.⁶¹

6.1. Köy-Devlet Haberleşmesi

Köylerde hükümetle haberleşmeyi, resmi evrak takibini ihtiyar heyeti adına muhtarlar yapmaktadır. Nahiye bölgelerinde bulunan muhtarlar, nahiye müdürlükleriyle; kazaya bağlı olan muhtarlar kaymakamlarla, merkeze bağlı olan köy

⁶⁰ A.g.e., s. 45.

⁶¹ A.g.e., s. 76.

muhtarları da il bağlantı sağlarlar. Haberleşmenin sağlanması için merkez postanesinde her köy için ayrı bir posta kutusu vardır. Bu kutular köy muhtarları veya korucular tarafından açılır. Kazalarda ve nahiyelerde haberleşme köy postaları ile sağlanmaktadır.

6.2. Köy Büroları

Köy kalkınmasının daha planlı yürütülmesi ve merkeze bağlı köylerde köy kanununun daha etkili olabilmesi için 1937 yılında Bursa merkez ve kazalarında köy büroları açılmıştır.

Bu konuda vali Şefik Soyer merkezdeki köy işleriyle yakından ilgilenmiş, büronun kapısına “Köylüler dileklerini söz,ile yazı ile buraya anlatırlar” levhasını astırılmıştır. Köy işlerini takip eden memurlar köylüleri ilgiyle karşılamışlar, işlerine yardımcı olarak yol göstermişlerdir. Bu uygulama ile hükümetle köy arasında bir bütünlük meydana gelmiştir.⁶²

Köylerin kalkınmasına yönelik yapılacak işlerin görüşülmesi ve bu konuda birliktelik sağlanması için vali Şefik Soyer başkanlığında kaymakamlar toplantısı yapılarak köylerin idari sağlık, kültür, tarım, temizlik gibi konularında yapılacak işler belirlenmiştir.

Görüldüğü gibi Cumhuriyet köylüsünü yalnız bırakmamış, kalkınması için bütün hükümet memurlarıyla köylüsüne destek olmuştur. Cumhuriyet hükümetinin kapıları köylüye her zaman açık tutulmuştur.

⁶² Gürel, Kazım, a.g.m., s. 31.

SONUÇ

1935-1950 yılları arası nüfusun büyük bölümünün kırsal alanda yaşadığı bu dönemde Cumhuriyet rejimini, Atatürk devrimlerini kavratmak amacıyla kırsal alana yönelik çalışmalar ağırlık kazanmıştır. Köylü, şehirli ayrımını ortadan kaldırıp; köylünün kafasındaki olumsuz şehirli düşüncesi yıkılmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmalarda Bursa Halkevi'nin çok büyük hizmetleri olduğu görülür. 19 Şubat 1932'de tüm yurttan açılmaya başlayan halkevlerinden biri olan Bursa Halkevi ilk yeri olan Eski Türk Ocağı binasında, daha sonraları da 1940 yılında hizmete giren Halkevi binasında faaliyetleri organize etmiştir. Oluşturduğu dokuz komite ile çalışmalarını yürüten Halkevi döneme damgasını vurmuştur.

Bursa'nın kırsal alanına yönelik çalışmalar Halkevi'nin köycülük ve spor komiteleri tarafından yürütülmüştür. Köycülük komitesi üyeleri Bursa köylerine geziler düzenleyerek 1. planda köylünün kafasındaki olumsuz şehirli imajını yıkmaya çalışmışlardır. Başlangıçta bir takım olumsuzluklarla karşılaşılsa da bu işin Cumhuriyet işi olduğunu benimsemiş, Atatürk ideolojisini köylere yaymak Cumhuriyet köylüsü yaratmak için yılmadan çalışmışlardır. Yapılan gezilerde köylülerle konuşulmuş, onlara sağlık, eğitim, sosyal, kültürel, tarımsal alanda bilgiler verilmiştir. Köylünün devrim köylüsü olması ve köylerin köylüye layık şartlarda olması için çalışmışlardır. Osmanlı Devletinin gözardı edilmiş köylüsü Cumhuriyetle birlikte her yönden büyük bir şahsiyet kazanmıştır. Atatürk'ün "Köylü milletin efendisidir" sözünden yola çıkılarak Türk köylüsünün kalkındırılması konusunda önemli adımlar atılmıştır. Cumhuriyet hükümetleri köylüye kapılarını her zaman açık tutmuşlardır. Özellikle devrimlerin anlaşılıp benimsenmesi ve aydın bir halk kitlesi yaratılması için köylünün eğitimine önem verilmiş, köylerde okullar, okuma odaları açılarak yüzbinlerce köylüye okuma yazma öğretilmiştir. Köyün ve köylülerin sağlığı konusunda görev yapmak üzere köy sağlık korucuları yetiştirilmiş ve yapılan uygulamalarla köylerdeki yaşam koşulları yükseltilmiştir.

Halkevi'nin spor komitesi de Bursa köylerinde spor yuvaları açarak köylü gençlere hizmet vermişlerdir. Halkevleri ayrıca yayınladıkları Son Yedi Gün ve sağlık dergileriyle köylüyü bilgilendirmişlerdir.

Köylerde bayramlar düzenleyerek köylü şehirli bütünleşmesini sağlamışlardır.

Bu etkinliklerle kırsal alana, köylüye canlılık veren aynı zamanda yerel tarih araştırmaları gibi birçok konuda araştırma yapan büyük bir ilim ve kültür yuvası olan Bursa Halkevi diğer halkevleri gibi 1951 yılında DP iktidarı sırasında kapatılmıştır.

Sonuç olarak Bursa Halkevlerinin bu çalışmaları temelde modern çağdaş ve Atatürk ilkelerine bağlı bir toplum yaratma adına yüzeysel olmayan eğitici ve öze inen etkinlikler olmuştur.

KAYNAKLAR

- AKBULUT, Rüknettin, *Herşeyi İle Bursa*, Sulhi Gara Matbaası, İstanbul, 1957.
- AKGÜN, Necati, *Son 100 Yılın Bursa Olayları ve Anılarım*, Print Ofset, Bursa, 1994.
- AKKILIÇ, Yılmaz, “Halkevleri ve Bursa Halkevi” , *Bursa Defteri*, Burdef Bursa Hakimiyet Matbaası, Bursa Ekim Kasım 2001, ss.39-44.
- AVCIOĞLU, Doğan, *Türkiye'nin Düzeni (Dün – Bugün – Yarın)*, c. II, Bilgi Yayınları, Ankara 1969.
- BAŞAR, Haşmet, *Bursa'da Tarımsal Yapı Değişikliği ve Köy Kalkınma Kooperatiflerinin Sorunları Üzerine Bir Araştırma*, Bursa Üniversitesi Basımevi, Bursa, 1980.
- BAYKAL, Kazım, *2000 Yıllık Bursa'nın Belediyesi*, Özkardeşler Matbaası, Bursa, 1976.
- BUDUNÇ, Zehra, “Bursa Köylerinde Kalkınma”, *Bursa Köy Belleteni*, Bursa İl Basımevi, Bursa 1939,ss.50-52.
- Bursa 1934 İl Yıllığı*, Hazırlayan: Sedat (Ataman), Bursa Vilayet Matbaası.
- Bursa Ansiklopedisi*, Hazırlayan: Yılmaz Akkılıç, Bursa, 2002.
- Bursa Ansiklopedisi*, Hazırlayan: Yılmaz Akkılıç, c. 2, Bursa Hakimiyet Gazetesi Yayınları., Bursa, 1987.
- Bursa İli Cumhuriyet Öncesi ve Sonrası Eğitim*, Milli Eğitim Milli Eğitim Müdürlüğü Yayınları, Bursa, 1988.
- Bursa Köy Belleteni*, Bursa İl Basımevi, Bursa 1939.
- Bursa Sesleri Dergisi*, (Ekonomi, Turizm ve Bilgi Dergisi), Yeni Basımevi,1936.

Bursa Vilayeti Umumi Meclis Zabıtnamesi, Bursa İl Basımevi, 1938, 1939, 1940.

Bursa Vilayetinin İktisadi Bünyesi ve Gelişme İmkanları Hakkında Ön Proje, Bursa Ticaret ve Sanayi Odası Yayınları, Sermet Matbaası, İstanbul 1962.

C.H.P., *Cumhuriyet'in 15. Yılında Bursa*, Bursa 1938.

DARKOT, Besim, "Bursa Vilayetinin Coğrafyası", Aylık Ansiklopedisi, c. 1, No. 3, Temmuz 1944, İskit Yayınları, İstanbul 1944.

ÇEÇEN, Anıl, *Atatürk'ün Kültür Kurumu Halkevleri*, Cumhuriyet Kitap Kulübü Yayınları, Kasım 2000.

ERTÜRK, Hasan, *Bursa'da Sosyo-Ekonomik Değişim ve Hava Kirliliği Sorunu*, BUSİAD Yayınları (Tarihsiz).

GÜRBÜZ, İ. Bülent, Kırsal Kalkınma Planlaması, Bursa İli Keles İlçesi Örneği, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Bursa, 2001.

GÜREL, Kazım "Köylerimiz", *Bursa Köy Belleteni*, Bursa İl Basımevi, Bursa 1939, ss.16-19.

GÜRLÜK, Serkan, Kırsal Kalkınma Projelerinin Makro-Ekonomik Kriterlere Göre Değerlendirilmesi: Cumalıkızık Örneği, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa ,2001.

İRGİL, Ceyhun, "Bursa Sağlık Tarihi", *Bursa Defteri*, Mart 2003.

KARAL, Enver Ziya, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918- 1953)*, Maarif Basımevi, İstanbul, 1957.

KAZGAN, Gülten, *Türkiye'de Tarımsal Gelişme 1948-1962*, İ.Ü. İktisat Fakültesi İktisadi Gelişme Enstitüsü Yayını, No: 3, İstanbul, 1966.

KELEŞ, Ruşen, *Yerinden Yönetim ve Siyaset*, 2. Basım, Cem Yayınevi, İstanbul 1994.

- OĞUZOĞLU, Yusuf, “Doğancı Köyü”, *Bursa Defteri*, Burdef, Bursa Hakimiyet Matbaası, Bursa Ekim Kasım 2001, ss.33-38.
- ORTAÇ, Hüsnü, *Bursa Köyleri*, Ant Basımevi, Bursa 1946.
- SHAW, Stanford, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, Türkçesi: Mehmet Harmancı, c.1, E Yayınları, İstanbul 1994.
- TANKUT, Hasan Reşit, *Köylerimiz*, Kenan Basımevi, 1939.
- TC. Başbakanlık DİE., 1940, Bursa Vilayeti, İdari Taksimat İtibariyle Nüfus Miktarı.
- TC. Başbakanlık DİE., 1945, Bursa İli, İdari Taksimat İtibariyle Nüfus Sayısı.
- TC. Başbakanlık DİE., 1945, Sanayi İstatistikleri.
- TC. Başbakanlık DİE., 1950, Bursa İli, İlçe Bucak ve Muhtarlıklar İtibariyle Nüfus Sayısı.
- TC. Başbakanlık DİE., 20 İlk Teşrin 1935 Genel Nüfus Sayımı, Bursa Vilayeti, Kat’i ve Mufassal Neticeler.
- TEZEL, Yahya S., *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923- 1950)*, Yurt Yayın-Evi, Ankara, 1982.
- Türkiye Ansiklopedisi*, Haz. M. Ekrem Üzümevi, Selami Dinçer, Sadi Kazanç, Ankara, 1956.
- Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi*, 1927-28, İstanbul 1928.
- TÜTENGİL, Cavit, O., *Kırsal Türkiye'nin Yapısı ve Sorunları*, Gerçek Yayınları, (100 Soruda Dizisi), İstanbul 1983.
- Uludağ*, Bursa Halkevi Dergisi, 1935-50.
- Yurt Ansiklopedisi: İl İl Türkiye, Dünü, Bugünü, Yarını*, İstanbul, Anadolu Yayıncılık, 1984.

YÜCEER Saime, *Tanıkların Anlatılarıyla Bursa Tarihi (Sözlü Tarih Arşivi 1919-1938)*,
Uludağ Üniversitesi Basımevi Müdürlüğü, Bursa, 2005.

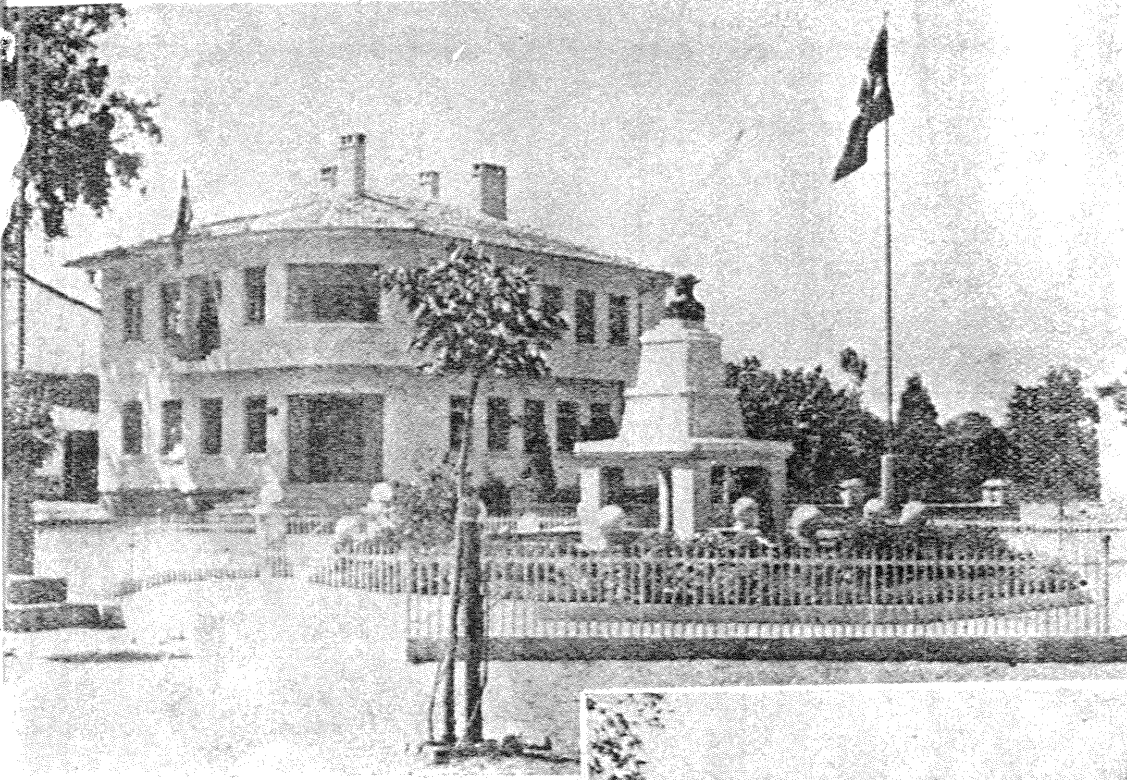
YÜCEER, Saime ,“Türkiye’nin Aydınlanma Sürecinde Bir Kültür Devrimi Millet
Mektepleri”, *Atatürkçü Bakış*, c.1, S.1 ,Uludağ Üniversitesi Basımevi, Bursa,
2002, ss.13-32.

YÜCEL, Asuman, *Köye Götürülen Hizmetlerde Kullanılan Kıstaslar*, DPT Yayını,
Ankara, 1971.

YÜCEL, Hasan Ali, *Köy Enstitüleri ve Köy Eğitimi İle İlgili Konuşmaları*, Köy
Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı Yayınları, Ankara 1997.

EKLER

BURSA

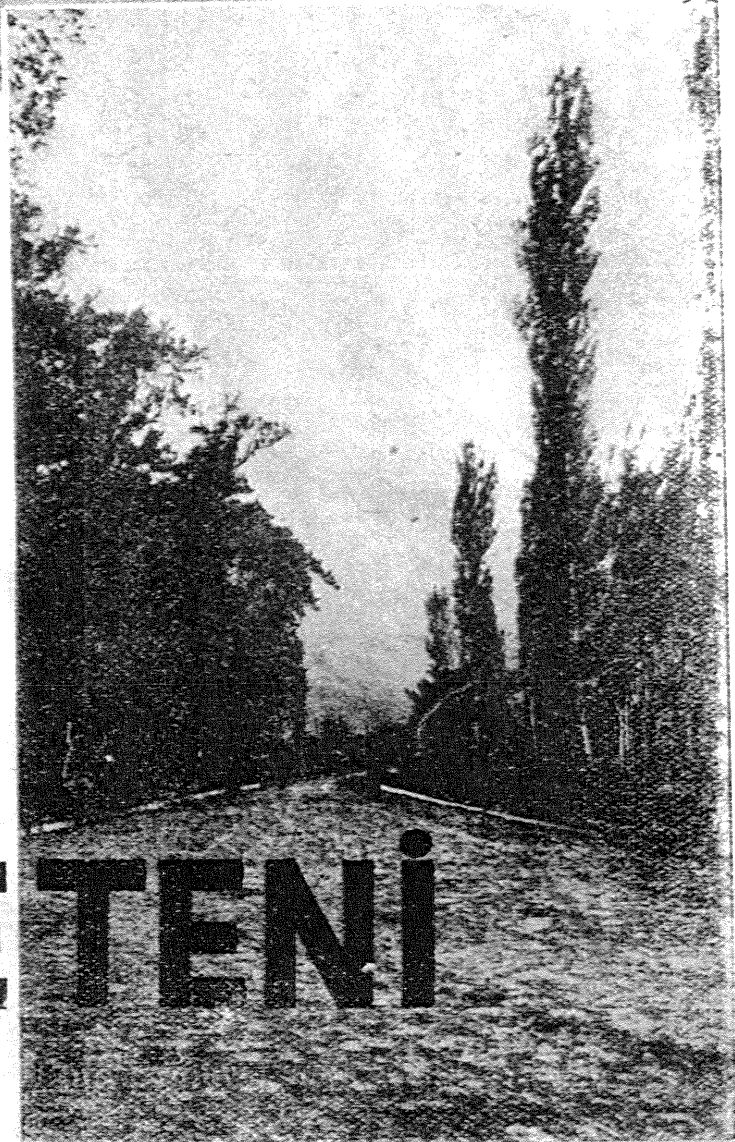

KÖY

BURSA
İL HALK KÜTÜPHANESİ
Kayıt No. 3680
Tasnif No. 915.6141

BELLE TENİ

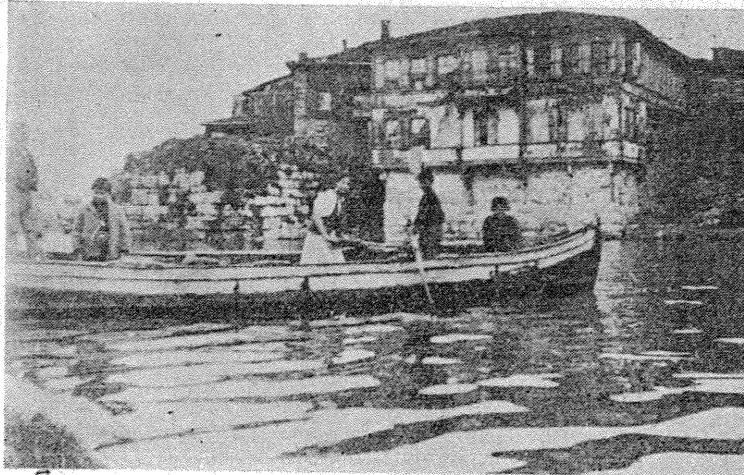
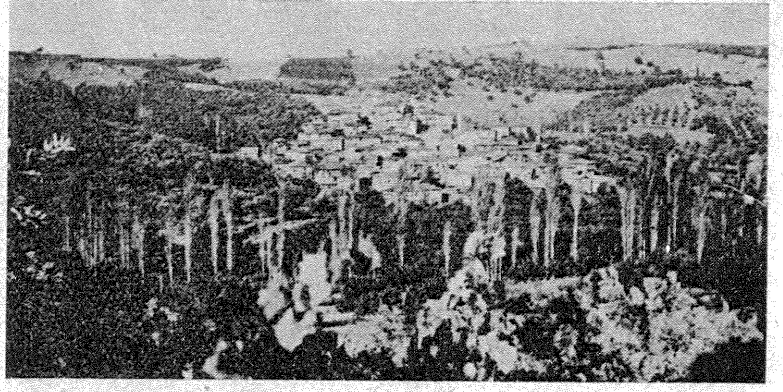
Bursa Köy Belleteni
1939'dan alınmıştır.

Köylerde Atatürk anıtları

Bursa Köy Belleteni 1939 'dan alınmıştır.

*Şirin köylerimizden
bir kaçı:*

Muratoba

Kuşunlu

Fıstıklı

Abuyont

Bursa Köy Belleteni 1939'dan alınmıştır.

Kaymakamlar toplantısı

Bursa Köy Belleteni 1939'dan alınmıştır.

Türk istiklâl harbi tarihine kahramanlık safhaları yazan kağıt ve köy kadını

Çeltik köyü yolunun
açılış töreni

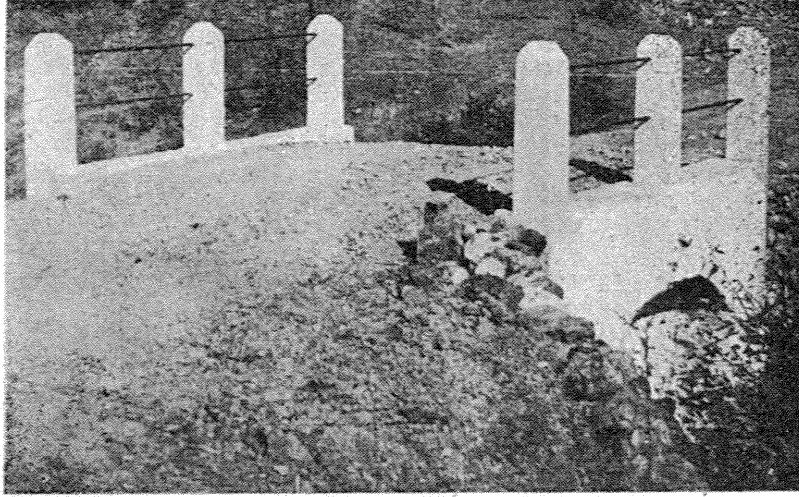
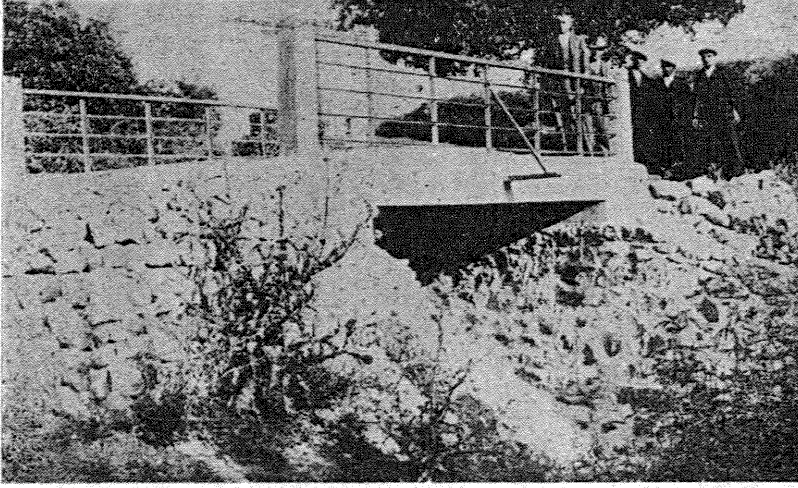

Yenişehir köy korucuları

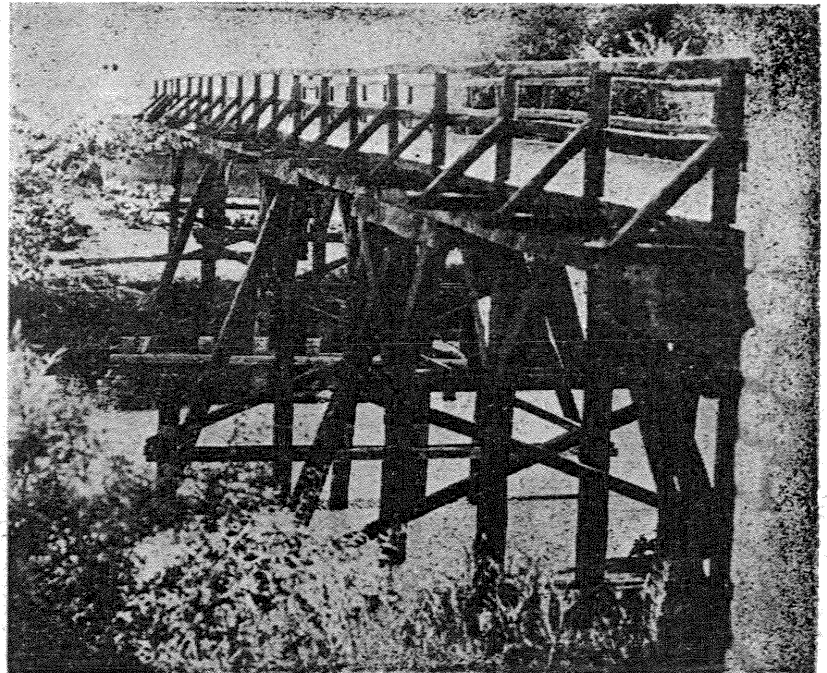

Bursa Köy Belleteni 1939'dan alınmıştır.

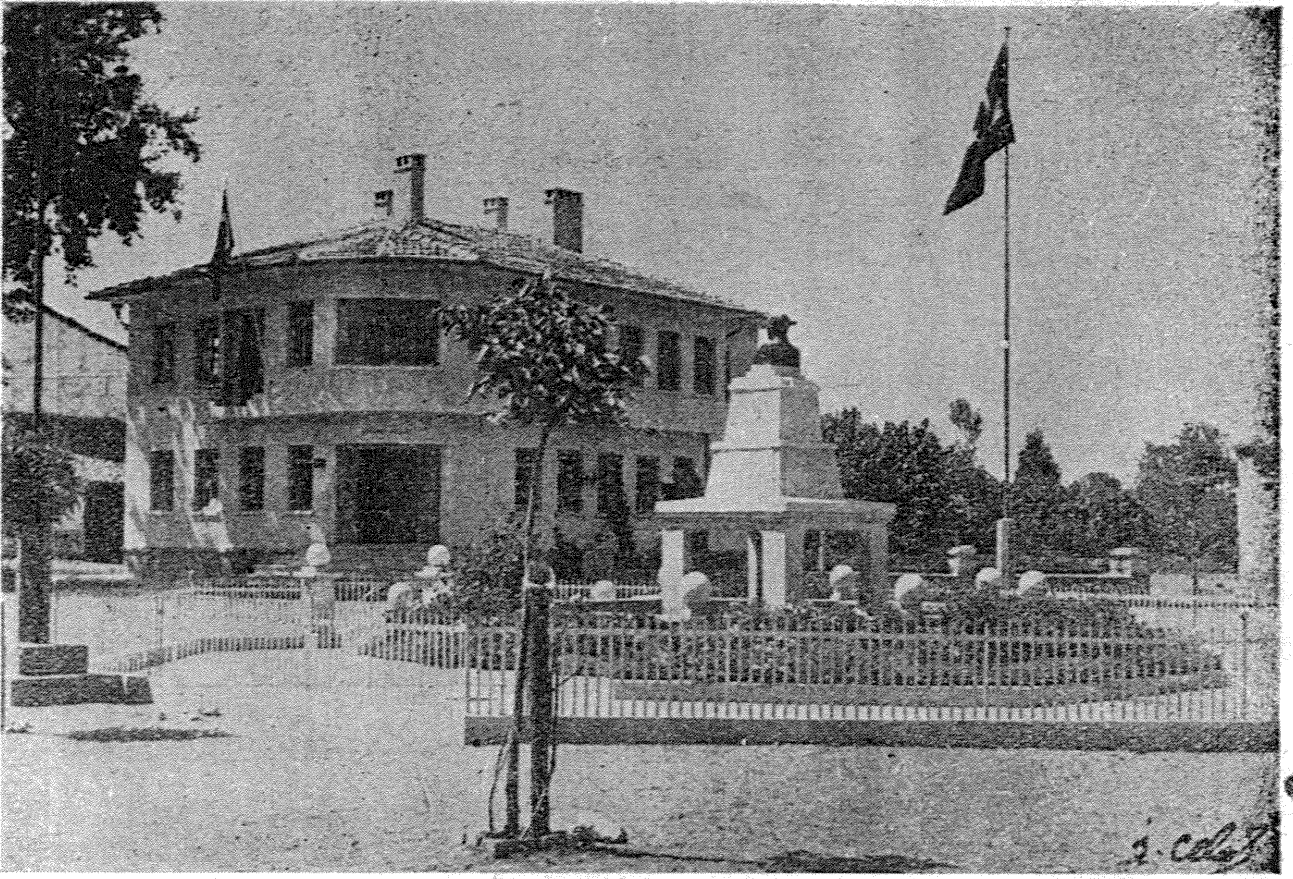
Cmhuriyet devrinde köylerde yapılan kprler:

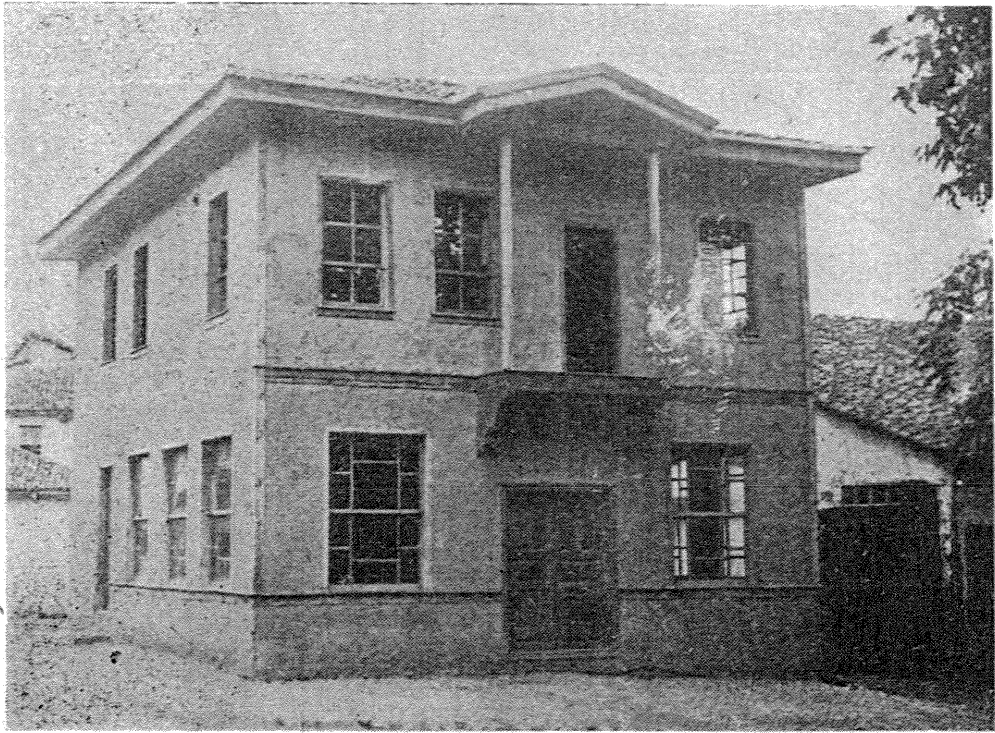
- 1 — M. Kemalpaşa - Mneyiz kprs
- 2 — M. Kemalpaşa - Lütfiye köprüsü
- 3 — Karacabey - Sultaniye köprüsü

Busa Köy Belleteni 1939 'dan alınmıştır.

Gürsu hükümet konağı

Barakfakı köy konağı

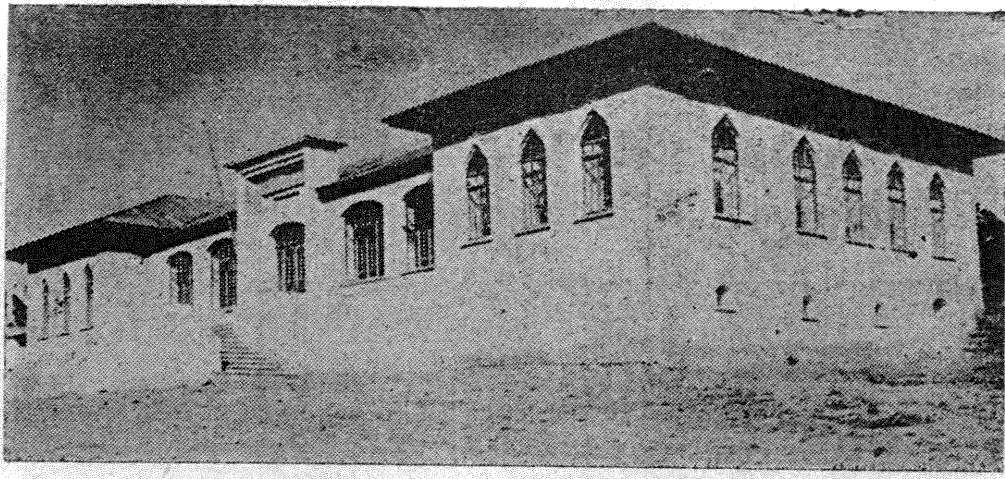
Bursa Köy Belleteri 1939'dan alınmıştır.

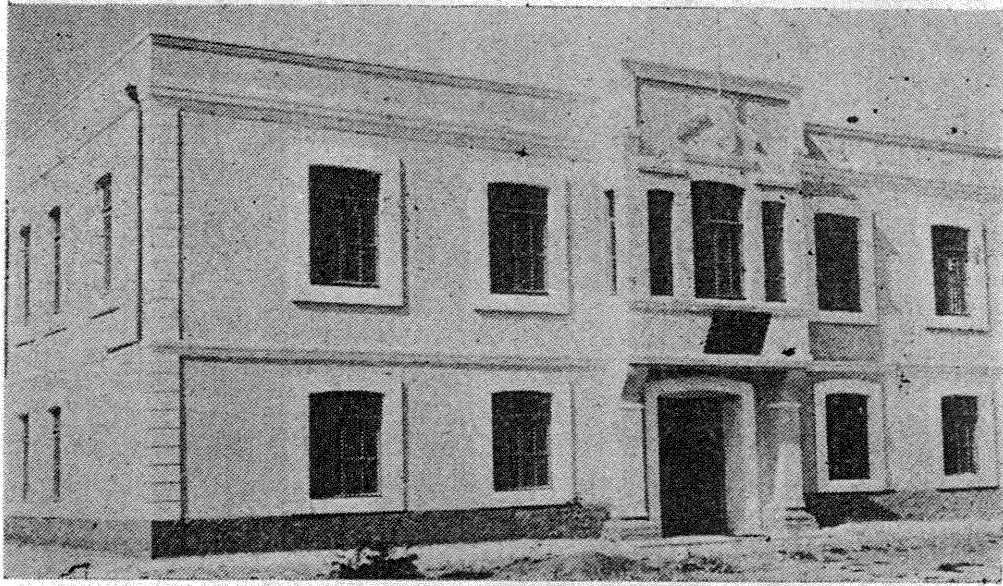
Köylüler arasında

Köy bayramı
Bursa Köy Belleteni 1939 dan alınmıştır.

Armutluda ilk okul

Yenişehir köylerinde ilk okul

Bursa Köy Belleteni 1935 'dan alınmıştır.
M. Kemalpaşa - Yamanlı köyü ilk okulu

Kumkadı Köyü Köy Heyet Odasının Temel Atma Merasimi (1926)
Bursa Araştırmaları Dergisi S.12,s.55'ten alınmıştır.

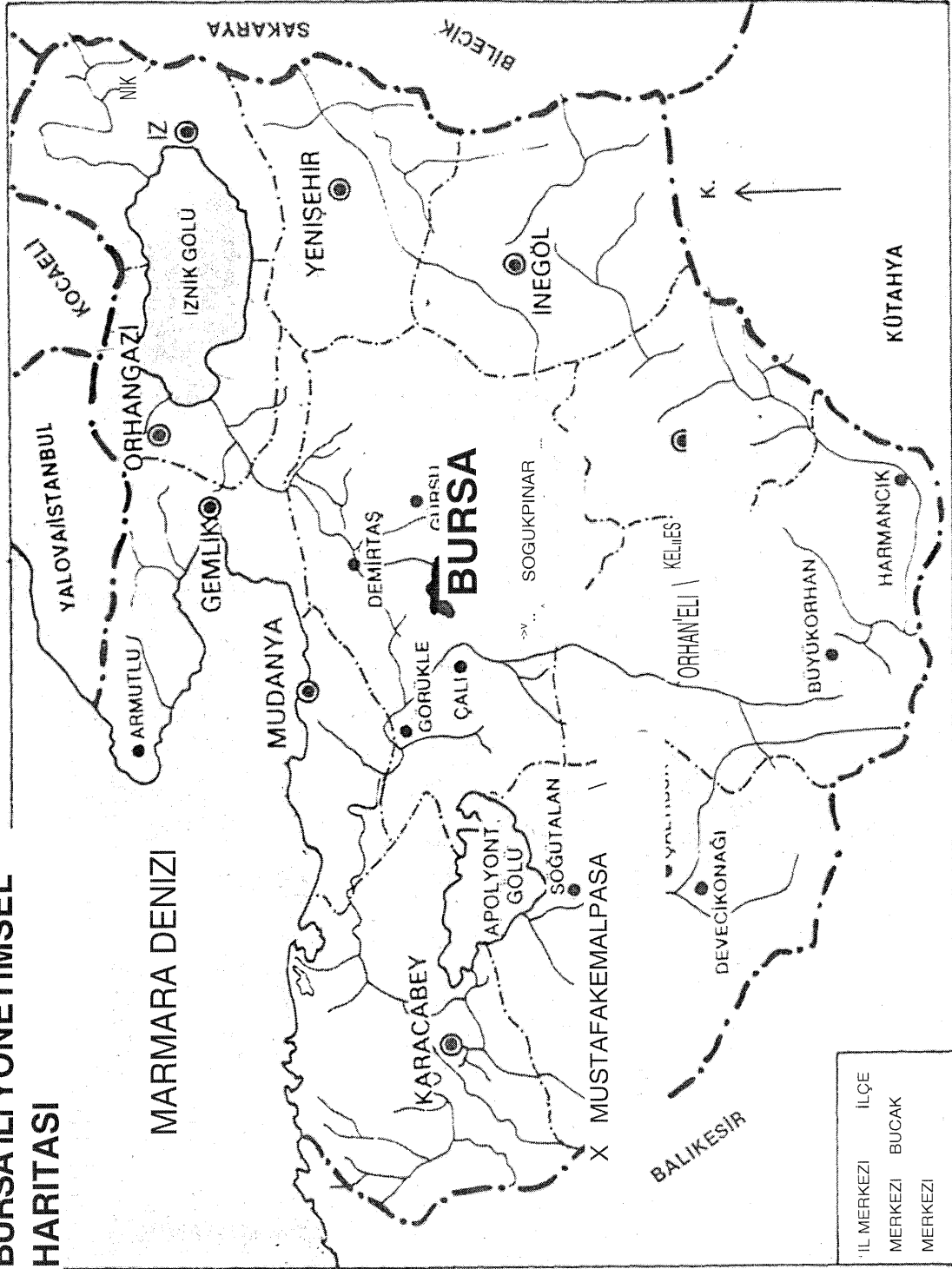
Karacabey Çiftçi Bayramı(1933)
Bursa Araştırmaları Dergisi S.12,s.55'ten alınmıştır.

Resim 5 1940'lı
yillarda Karacabey
bürokratları
Hara'da

Bursa Araştırmaları Dergisi S.12,s.55'ten alınmıştır

BURSA İLİ YÖNETİMSEL HARİTASI

Bursa Ansiklopedisi Bursa Hakimiyet
Yayımları c. 2 'den alınmıştır.

ÖZGEÇMİŞ

Doğum Yeri ve Yılı :			
Öğr.Gördüğü Kurumlar :	Başlama Yılı	Bitirme Yılı	Kurum Adı
Lise :	1991	1994	Yıldırım Bayezid Lisesi
Lisans :	1995	1999	Ankara Üniversitesi
Yüksek Lisans :	2001	2006	Uludağ Üniversitesi
Doktora :			
Medeni Durum :	Bekar		
Bildiği Yabancı Diller ve Düzeyi:	İngilizce		Orta
Çalıştığı Kurum (lar) :	Başlama ve Ayrılma Tarihleri		Çalışılan Kurumun Adı
1.	1999	2000	Köprühisar Atatürk İlköğretim Okulu
2.	2000	2003	İsabey Yüksel Bodur İlköğ. Okulu
	2003	2003	Uludağ İlköğretim Okulu
	2003		Hasan Ali Yücel Lisesi
Yurtdışı Görevleri :			
Kullandığı Burslar :			
Aldığı Ödüller :			
Üye Olduğu Bilimsel ve Mesleki Topluluklar :			
Editör veya Yayın Kurulu Üyelikleri :			
Yurt İçi ve Yurt Dışında katıldığı Projeler :			
Katıldığı Yurt İçi ve Yurt Dışı Bilimsel Toplantılar:			
Yayımlanan Çalışmalar :			
Diğer :			
			Hatice ERÇEVİK